

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LVII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN – redactor șef

RADU OTA - secretar de redacție

CRISTINEL FÂNTÂNEANU - secretar de redacție

ADINA BOGDAN - membru

GEORGE BOUNEGRU – membru

GABRIEL BĂLAN – membru

CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru

RADU CIOBANU - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Correspondence address:

NATIONAL MUSEUM OF UNION

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

© 2020 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LVII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXX

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Textele nepublicate nu se restituie.

SUMAR

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

SABIN ADRIAN LUCA, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, FLORENTIN PERIANU, SERGIU CHIDEȘA, TIBERIU BOGDAN SAVA, DORU PĂCEȘILĂ, OANA GAZA, IULIANA STANCIU, GABRIELA SAVA, BIANCA ȘTEFAN, Săpătura sistematică din anul 2019 în situl arheologic de la Tărtăria - <i>Gura Luncii</i> (jud. Alba, România). Datarea radiocarbon a stratigrafiei zonei de nord-vest <i>The systematic excavation of 2019 in the archaeological site from Tărtăria – Gura Luncii (Alba county, Romania). Radiocarbon dating of the north-west stratigraphy.....</i>	1
DAN GEORGE ANGHEL, ILIE LASCU, CLAUDIU TĂNĂSELIA, Tehnici de manufacturare a ceramicii culturii Wietenberg din situl de la Băcăinți – <i>Obreje</i> (jud. Alba) <i>Manufacture techniques of Wietenberg pottery from Băcăinți - Obreje (Alba County).....</i>	45
GABRIEL BALTEȘ, Simboluri cu conotație magico-religioasă, incizate pe vase ceramice descoperite în necropola scitică de la Sâncrai (jud. Alba) <i>Magical-religious symbols incised on ceramic vessels discovered in the Scythian necropolis from Sâncrai (Alba County).....</i>	79
AUREL RUSTOIU, MARIANA EGRI, MATTHEW M. McCARTY, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, ANDREEA DRĂGAN, ERIN POWERS, ANDREI GEORGESCU, ADRIAN CĂTĂLIN CĂSĂLEAN, ALEX TURNER, ALEXANDRU POPA, The role of Iron Age settlements at Oarda – Bulza in the agricultural exploitation of the Middle Mureș Valley <i>Rolul așezărilor din epoca fierului de la Oarda – Bulza în exploatarea agricolă a Văii mijlocii a Mureșului.....</i>	93
HORIA CIUGUDEAN, PETER THOMAS, Mining archaeology in Transylvania: the Bucium – Zlatna project <i>Arheologie minieră în Transilvania: proiectul Bucium – Zlatna...</i>	113

RADU OTA, VIORICA RUSU-BOLINDEȚ, DAN GEORGE ANGHEL, Reconstituire istorico-arheologică: săpăturile preventive efectuate în anul 1962 la Palatul Guvernatorului consular al Daciei romane de la Apulum <i>Historical and archaeological reconstruction: rescue excavations carried out in the Roman Dacia consular Governor's Palace at Apulum, in 1962.....</i>	149
MONICA GUI, ANCA TIMOFAN, DAN DANA, DAN GEORGE ANGHEL, CĂLIN ȘUTEU, An inscribed breastplate from Apulum depicting Victoria <i>O garnitură de armură cu inscripție descoperită la Apulum reprezentând-o pe Victoria.....</i>	217
OVIDIU-MAXIM OARGĂ, ADRIAN COSMIN BOLOG, O nouă serie de emisiuni monetare descoperite în urma cercetărilor arheologice preventive în necropola romană de pe „Dealul Furcilor - Podei” (2008-2016) <i>A new series of monetary emissions discovered following rescue archaeological researches in the Roman necropolis from "Dealul Furcilor – Podei" (2008-2016).....</i>	255
RADU OTA, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, Două altare votive închinat lui Iupiter descoperite la Apulum <i>Two votive altars dedicated to Jupiter discovered at Apulum.....</i>	295
RADU OTA, O locuință din epoca post-romană descoperită la Apulum <i>A post-roman dwelling found at Apulum.....</i>	307

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

SORIN ȘERBAN, Metode de prelevare și prelucrare a unor vase ceramice scitice descoperite în necropola de la Sâncraia (jud. Alba) <i>Methods of sampling and processing some scythian ceramic vessels found in the necropolis of Sâncraia (Alba County).....</i>	317

VARIA

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Despre colecții și colecționari. Un caz atipic (I). <i>About collections and collectors. An atypical case (I).....</i>	329

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU OTA, Constantin C. Petolescu, <i>Formarea poporului român și a limbii române</i> , Ed. Enciclopedică, București, 2019, 149 pag, 2 hărți.....	363
GEORGE BOUNEGRU, Sorin Nemeti, <i>MITOGRAFII. Inventar parțial al ezoterismelor românești</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2019, 156 pag.....	367
RADU OTA, Adrian Andrei Rusu, <i>Dicționar de castelologie</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2020, 320 pag, 253 imagini și figuri alb-negru și color.....	369

COMEMORĂRI

COMMEMORATIONS

AUREL RUSTOIU, Un destin de arheolog. Alexandru Szentmiklosi (1971-2019).....	371
Lista autorilor.....	387

**SĂPĂTURA SISTEMATICĂ DIN ANUL 2019 ÎN SITUL ARHEOLOGIC
DE LA TĂRTĂRIA - GURA LUNCII (JUD. ALBA, ROMÂNIA).
DATAREA RADIOCARBON A STRATIGRAFIEI ZONEI DE NORD-
VEST**

Sabin Adrian LUCA
Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu,
Muzeul Național Brukenthal Sibiu
Gabriel Tiberiu RUSTOIU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
Florentin PERIANU, Sergiu CHIDEȘA
Muzeul Național Brukenthal Sibiu,
Tiberiu Bogdan SAVA, Doru PĂCEȘILĂ, Oana GAZA, Iuliana STANCIU,
Gabriela SAVA, Bianca ȘTEFAN
Laborator RoAMS, Institutul Național de Cercetare și Dezvoltare
pentru Fizica și Ingineria Nucleară „Horia Hulubei” Măgurele-Ilfov

În amintirea lui Nicolae Vlassa

Cuvinte cheie: neolitic și eneolitic, datări radiocarbon, Tărtăria - *Gura Luncii*, România.
Keywords: Neolithic and Eneolithic, radiocarbon dating, Tărtăria - *Gura Luncii*, Romania.

O variată în limba engleză a acestui articol a fost predată spre tipărire revistei *Acta Musei Napocensis* a Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca, în martie 2020.

Pe scurt, situl arheologic de la Tărtăria - *Gura Luncii* a fost cercetat de K. Horedt¹, N. Vlassa² și I. Paul³. Mulțimea de referiri ulterioare, de-a lungul timpului, s-a făcut – de cele mai multe ori – prin interpretarea materialelor arheologice descoperite de N. Vlassa.

O dată cu anul 2010 am inițiat, printr-o colaborare între Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu și Muzeul Național Brukenthal din aceeași localitate, noile cercetări sistematice și preventive vizând acest sit arheologic. Chiar dacă Ministerul Culturii și Comisia Națională de Arheologie din România nu au reușit să finanțeze săpăturile, din

---

¹ Horedt 1944.

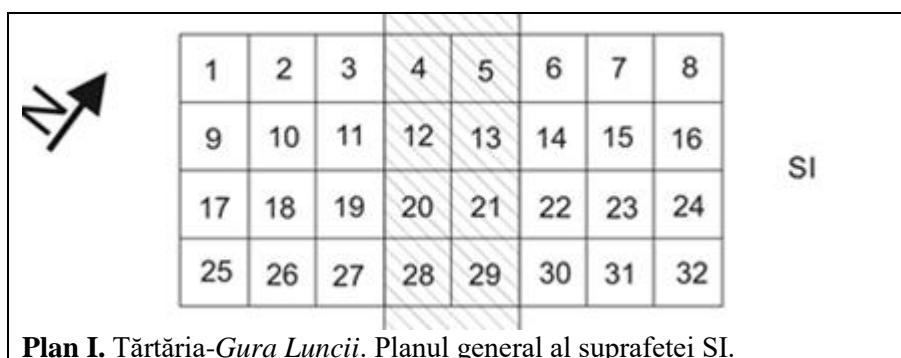
² Vlassa 1963; idem 1967.

³ Paul 2007.

motive personalizate, noi am descoperit și publicat materiale arheologice de importanță europeană și mondială, lucru observat cu gentilețe de Academia Română prin acordarea Premiului „A.D. Xenopol” (2018) lucrării monografice *Tărtăria Rediviva*⁴.

Suprafața SI, din care o parte o publicăm în acest articol, are dimensiunile de 16/8 m. Ea se include într-o serie de suprafețe⁵ care au fost trasate pentru a cerceta – de la nord-vest la sud-est – latura de sud-est a sitului (latura din dreptul șanțului care taie așezarea de la vest la est⁶) (**Plan 1**). Se poate observa și integrarea **Planului 1** și suprafeței SI între SIa și SV, într-un articol recent⁷, iar suprafața SIa se poate vedea și în alte articole⁸. Harta generală a cercetării sistematice se poate observa într-o carte recentă⁹.

Cercetarea s-a mărginit la studierea carourilor 25-32 de la o adâncime de -0,45 m (adâncime la care s-a ajuns după campaniile 2010 și 2013¹⁰), înspre sterilul din punct de vedere arheologic (**Plan 2**)¹¹. În acel moment s-a conturat și secțiunea din 1989, săpată sub egida lui I. Paul¹². Această cercetare este hașurată și pe **Planul 1**, la mijlocul acestuia.

Plan I. Tărtăria-Gura Luncii. Planul general al suprafeței SI.

La **Planul 2** se poate observa situația complexelor arheologice cercetate în anul 2019. Complexele pleacă din diferite straturi de depunere. Trebuie să

⁴ Luca 2016a.

⁵ Descrierea sitului și structura săpăturilor care l-au afectat sub conducerea noastră: Luca 2016a.

⁶ S-a dovedit că acest șanț este – de fapt – medieval timpuriu, nu neolitic: Pinter, Luca 2018; idem 2018a.

⁷ Luca *et alii* 2019a, plan 1, dar și în Luca 2016, p. 16, foto 4.

⁸ Luca *et alii* 2017b; Luca *et alii* 2017c; Dumitrescu-Chioar *et alii* 2014.

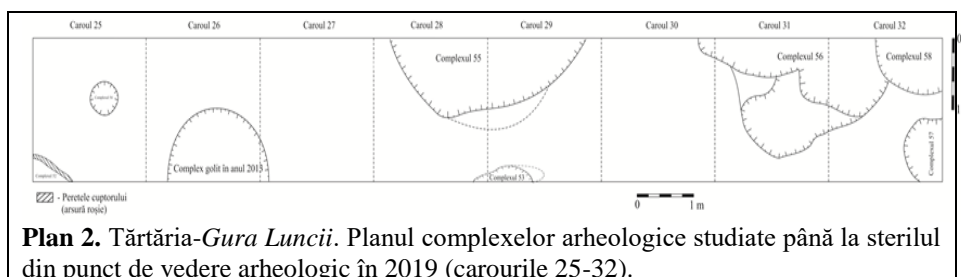
⁹ Luca 2016a, p. 15, foto 2.

¹⁰ La toate datele metrice legate de adâncimi, vă rugăm să adăugați cei 0,45 m. În acest articol vom adăuga 0,45 m (în paranteză) la toate măsurătorile de adâncime ale anului 2019.

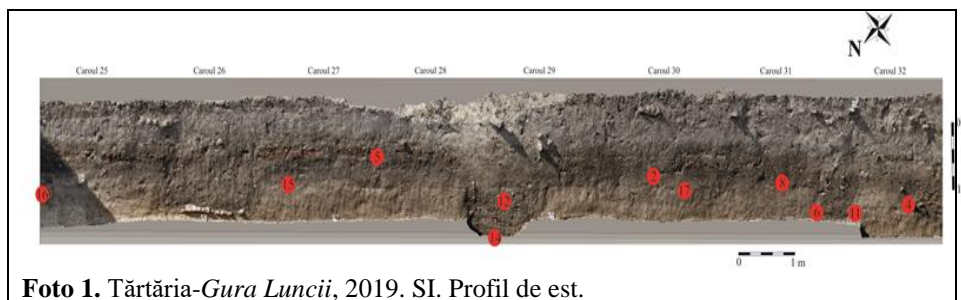
¹¹ Cei 0,45 m adâncime s-au cercetat în anii 2010 și 2013, pe toată suprafața SI: Dumitrescu-Chioar *et alii* 2014.

¹² Dumitrescu-Chioar *et alii* 2014, fig. 2-5.

observăm faptul că stratigrafia nu are aceeași amploare în această parte a sitului, ca în zona cercetării preventive dintre anii 2014-2015¹³. După cum ne arată **foto 1** și **2** stratul de cultură are 1,40 m, fără fundurile complexelor adâncite. Am observat faptul că o mare parte a vârfului (ca înălțime) original al sitului, în această parte a sa, este afectată de lucrările efectuate în perioada medievală timpurie pentru amenajarea interiorului fortificației¹⁴.

Plan 2. Tărtăria-Gura Luncii. Planul complexelor arheologice studiate până la sterilul din punct de vedere arheologic în 2019 (carourile 25-32).

Foto 1. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. Profil de est.

Dacă în săpătura preventivă¹⁵ am putut deosebi 5 niveluri de depunere (unele cu subniveluri), acum avem doar 4 (trei cercetate în 2019) și unul cercetat în 2010 și 2013. Mai mult, un nivel cu locuințe de suprafață arse, descoperit în săpătura preventivă a datat radiocarbon nivelul III¹⁶, care nu este prezent în săpătura aceasta. Aici avem nivelurile II, IV-V, un nou posibil nivel VI (Starčevo-Criș I) și un altul – tot nou – Mezolitic (nivel VII).

Poziționarea în stratigrafie a locurilor prelevării probelor.

La **foto 1** se poate observa profilul de est al suprafeței I, partea cercetată în anul 2019, iar la **foto 2**, carourile 30-31 din profilul de vest al aceleiași suprafețe (în partea superioară a profilului se poate lesne observa nailonul care proteja fundul cercetării anterioare).

¹³ Luca 2016a, foto 8. În zona centrală a sitului aceasta, stratigrafia ajunge la peste -3,50 m.

¹⁴ Pinter, Luca 2018; idem 2018a.

¹⁵ Luca 2016a.

¹⁶ Luca *et alii* 2016; Luca *et alii* 2016a.

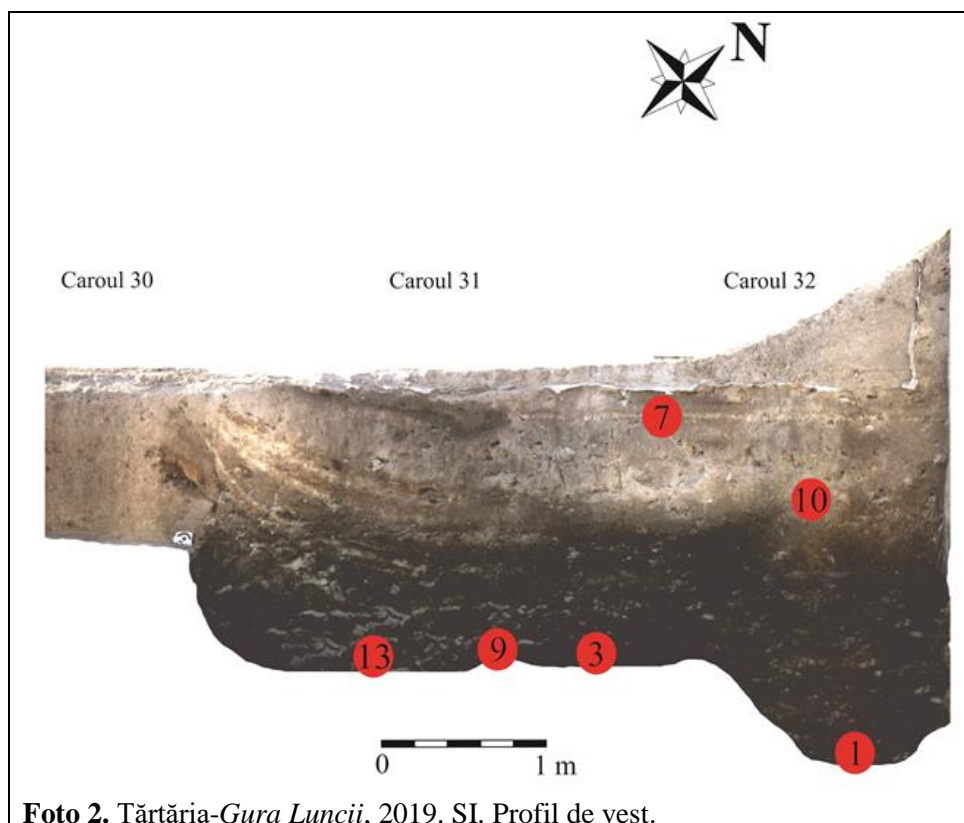

Foto 2. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. Profil de vest.

Caroul 25

Complexul de pe caroul 25 – colțul de sud-vest (**foto 3a-b; fig. 16; tabel I/16**) – este un cuptor de formă circulară, după cum se poate observa din partea goliță, cu gura de alimentare orientată spre nord. Complexul s-a conturat în suprafața SI, caroul 25 (partea sudică a acestuia), la adâncimea de -1,40 (-1,85) m, iar fundul acestuia a fost identificat la -0,40 m de la conturare. Partea surprinsă de noi (complexul se continuă sub profilul sudic și vestic) are dimensiunile de 0,40 m (latura scurtă) și 0,70 m (latura lungă). Cuptorul este realizat din lipitură arsă (grosime perete: 0,04-0,07 m), de culoare roșiatică. Partea superioară a acestuia (plafonul) a fost identificată în interiorul lui, fiind prăbușită. Umplutura este reprezentată de un sol negru cu conținut ridicat de cenușă, cărbune și pigment roșu. Tot în umplutură au fost identificate și 3 fragmente ceramice, care par a nu face parte din umplutura originală, provenind – mai degrabă – dintr-o scurgere din nivelul superior. Pe fundul complexului s-a observat un strat foarte subțire de arsură, semn că acesta nu a fost utilizat

îndelung, iar sub acesta, un sol de culoare gălbuie, steril din punct de vedere arheologic.

După toate probabilitățile, acesta se poate încadra în timpul culturilor mezolitice.

Complexul 53

Complexul 53 (**foto 4; fig. 12, 14; tabel I/12, 14**) este reprezentat de o groapă de formă circulară (din câte se poate observa după partea descoperită de noi, deoarece complexul se continuă sub profilul estic), identificată în carourile 28-29. Complexul s-a conturat la adâncimea de -1,40 (-1,85) m – loc din care s-a prelevat și proba 12 (**tabel I/12**) –, iar fundul acestuia a fost identificat la -0,80 m adâncime de la conturare, având formă alveolată. Lungimea lui este de 1,10 m, iar lățimea este de 0,40 m. În partea de est prezintă o cuptorire.

În umplutura acestuia s-au descoperit puține materiale arheologice, însă mult chirpici și arsură de culoare neagră, toate acestea într-un sol negricios, afânat. În profil se pot observa straturi succesive (sol gălbui, strat de chirpici, strat de arsură de culoare neagră amestecată cu cenușă). Acest complex se oprește în stratul gălbui, steril din punct de vedere arheologic. Către fundul său s-a prelevat proba 14 (**tabel I/14**). Pe fundul complexului arheologic s-au descoperit două piese – în poziție, evident, principală: un disc realizat din piatră de râu (**foto 18**, partea superioară) și o bucată din partea inferioară a unui vas din lut, sub formă de bovideu, rupt intenționat (**foto 18**, partea inferioară).

Rolul complexului arheologic este evident ritualic. Ne vom referi, în continuare doar la primul obiect, discul realizat prin șlefuirea unei pietre de râu. Astfel de discuri am mai descoperit în Transilvania (la Tărtăria, Turdaș sau Miercurea Sibiului). Acesta este, însă, mai expresiv, deoarece are urmele unor procese intenționate de „însemnare”. Pe partea din stânga ilustrației – fața discului – se pot observa două adâncituri, practice intenționate, *ochii unei făpturi*, iar pe partea din spate se pot vedea mai multe incizii, dispuse, aparent, fără noimă, *semne* greu de interpretat astăzi.

La Tărtăria am descoperit – este drept că întâmplător – un cap de piatră de tip Lepenski Vir, foarte asemănător cu un altul¹⁷, care era parte componentă a „sanctuarului de la Miercurea Sibiului III”¹⁸.

Ne aducem aminte de un alt cap din piatră de același tip descoperit la Cristian I¹⁹, sau altele din descoperiri mai vechi²⁰. Ultimele descoperiri de acest tip aparțin colegului M. Ciută, la Limba²¹. Am amintit aceste descoperiri pentru

¹⁷ Luca *et alii* 2017c, p. 42, plan 2 – partea din stânga imaginii; p. 214, fig. 244.

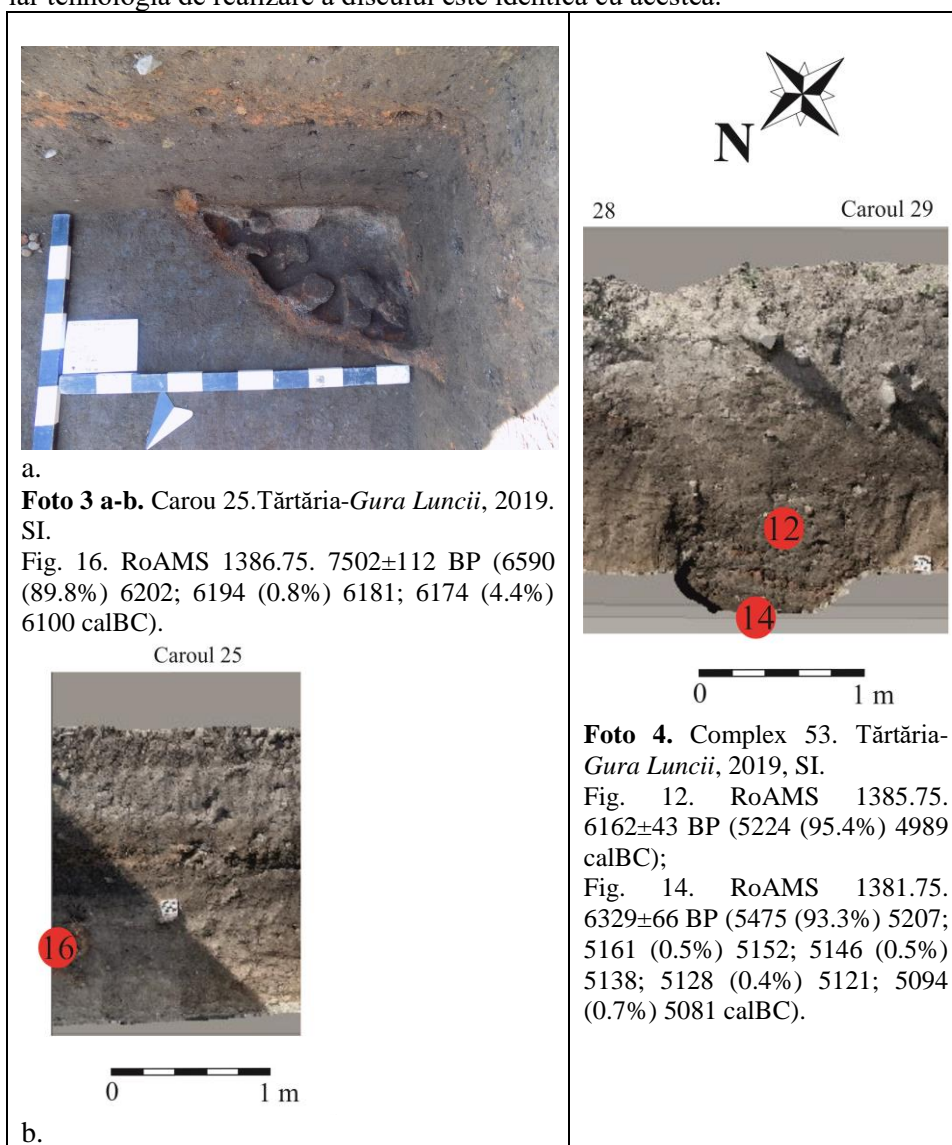
¹⁸ Luca *et alii* 2017c, p. 37-50, 213-215, fig. 243-245.

¹⁹ Luca 2016, p. 151, fig. 92.

²⁰ *Ibidem*, p. 150-151, notele 168-170.

²¹ Mulțumim și pe această cale pentru informație colegului.

că vom vedea mai departe că la Tărtăria sunt atât urme ale culturii Starčevo-Criș (cel puțin două orizonturi cronologice – **tabel IV**), cât și mezolitice (**tabel V**), iar tehnologia de realizare a discului este identică cu acestea.

Complexul 56

Complexul 56 (**foto 5-6, 10; fig. 9, 13; tabel I/9, 13**) este reprezentat de o locuință adâncită, cu o formă neregulată, identificată în carourile 30-31-32, la adâncimea de -1,60 (-2,05) m. Lungimea acesteia este de 3,40 m, lățimea este de

1,70 m, iar adâncimea variază între -0,60-1,00 m (de la nivelul de conturare), deoarece prezintă trei trepte diferite de săpare. Prima treaptă se află în partea de sud-est a complexului și are o adâncime de -0,60 m de la nivelul conturării. A doua treaptă se află în partea de est, cu adâncimea de -0,85 m, iar a treia se află în partea central-vestică și are adâncimea de -1,00 m. Umplutura acestui complex este reprezentată de un sol foarte afânat care nu ne-a permis realizarea unui profil după criteriile necesare, deoarece la o simplă atingere începea să cadă umplutura. Revenind la umplutură, aceasta prezintă straturi succesive – strat de arsură, strat de lipitură de culoare galbenă, strat de dărâmatură de chirpici. În această umplutură am identificat materiale Vinča (pliseuri foarte fine), poate chiar și unele Starčevo-Criș I (materiale decorate cu ciupituri și aplicații ce redau o „floare”), dar și materiale speciale precum: spatule și ace din os, fragmente de greutate din lut și un toporaș din piatră. Fundul acestui complex arheologic a fost identificat tot în stratul gălbui, steril din punct de vedere arheologic. Acest complex este tăiat de complexul 58, în partea sa de est.

Foto 5. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. S.I. Complexele 56 și 58 (dreapta).

Foto 6. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. S.I. Complexele 56 și 58 (dreapta).

Materialul arheologic din acest complex este foarte bine reliefat la **fotografiile 12-16**. Chiar dacă nu este foarte numeros, materialul ceramic este reprezentativ pentru faza A (A₂₋₃) a culturii Vinča.

Constatăm faptul că cele trei categorii ceramice (fină, semifină și uzuală) sunt reprezentate în proporții de aproximativ 40%, 30 % și 30%. Nesăpându-l integral, aceste procente sunt opționale, deoarece nu am cercetat integral groapa.

Formele ceramice sunt cele bitronconice (**foto 12**, rând 1 – de sus în jos, primele 3 fragmente fac parte din același vas cu slip lustruit, desprins pe alocuri, rămânând o culoare brună; rând 2, primul fragment, stânga: negru, foarte bine lustruit, buza perpendiculară pe burtă, reliefată printr-o canelură profundă;

fragmentul din mijloc: negru/brun, umăr lung, ușor rotunjit, buza răsfântă, ușor evazată, slip bine lustruit, ornamentat cu pliseuri fine, paralele, ușor oblice; **foto 14**, rând 1, primul fragment din stânga: roșu, lustruit, buza scurtă, ardere excelentă, toartă perforată perpendicular pe buză și fund; rând 1, fragmentul din dreapta: negru, bitronconic, partea inferioară brună, foarte bine lustruit și **foto 15**, rând 1, stânga, același cu **foto 16**: bitronconic, negru/brun, cu buza ușor arcuită și partea inferioară ornamentată cu caneluri foarte largi, paralele cu buza și fundul vasului, ars foarte bine și acoperit cu un slip fin).

Vasele cu lobi sunt neașteptat de bine reprezentate cam în toate siturile arheologice ale orizontului cronologic și cultural al culturii Vinča, faza veche; le vedem la **foto 13** (jos, mijloc), **foto 14** (sus, mijloc) sau **foto 15** (mijloc, stânga). Vasele sunt fine, foarte bine arse, netezite și lustruite. Remarcăm faptul că vasul de la **foto 12** este ornamentat pe exterior cu pliseuri foarte fine, oblice și dese.

S-au descoperit și picioare de vas specifice ca formă și tehnologie de fabricare cu faza A a culturii amintite. Avem astfel de fragmente la **foto 12**, rând 5 (de sus în jos), stânga și dreapta; **foto 13**, rând 3 (centru și dreapta); **foto 14**, rând 3, dreapta și **foto 15**, mijloc. Toate aceste fragmente de vas sunt roșii, foarte bine arse și foarte bine lustruite. Ultimul fragment ceramic este foarte asemănător, tipologico-stilistic, cu faza A₂ a culturii citate.

Vasele semifine, ca și cele uzuale (grosiere), sunt reprezentate în proporție de aproximativ 30% fiecare. Menționăm că nu am făcut o selecție a materialului arheologic, dar nici nu am săpat mai mult de 20% din complex, prin urmare, viitoarele observații de sinteză le vom putea face după cercetarea a cel puțin 50% din groapă. Cele două categorii sunt foarte bine arse, iar specia uzuală nu are decât areori pietriș cu bobul mediu în pastă, în rest fiind nisipoasă.

Atrage atenția, în mod deosebit, un fragment ceramic pictat. Acesta aparține speciei pictate Lumea Nouă (numit de noi Lumea Nouă - Zau) (**foto 17**). Asocierea acestuia cu complexul descris aici este indubitabilă și arată faptul că observațiile din săpăturile mai vechi²² sau mai noi²³ sunt corecte și greu de amestecat. Acest lucru (amestecul intenționat al materialelor arheologice, împotriva realităților evidente observate de generații anterioare de cercetători) îl face, însă, un coleg contemporan nouă, și îl vom afla, mai târziu, în cuprinsul acestui articol.

---

²² Berciu, Berciu 1947-1949; Berciu 1968.

²³ Paul *et alii* 2003; Paul *et alii* 2004; Paul *et alii* 2005.

Complexul 58

Complexul 58 (foto 6, 10; fig. 3; tabel I/3) este reprezentat de o groapă circulară (după câte am putut noi observa, deoarece aceasta se continuă în profilul de est și nord), identificată în caroul 32. Lungimea gropii este de 1,30 m, lățimea este de 0,80 m, iar adâncimea este de -3,05 m de la nivelul actual al stratului arabil.

În privința umpluturii, precizăm faptul că aceasta este reprezentată de un pământ brun-negricios, cu pigment roșu și mult cărbune. Tot în umplutură am identificat material ceramic și osteologic, însă nu în cantități foarte mari. Acest complex taie complexul 56 și vine din nivelul de locuire aparținând culturii Petrești.

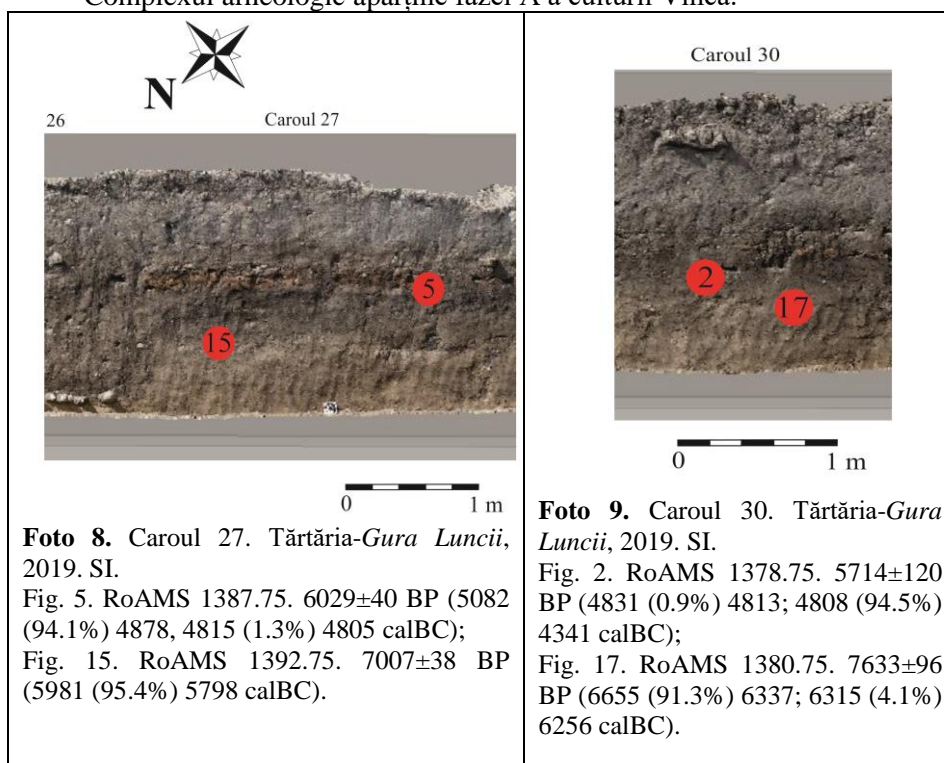

Foto 7. Tărtăria-Gura Luncii, 2019, SI. Complexul 57.

Complexul 57

Complexul 57 (**foto 7**) este reprezentat de o groapă cu forma aproximativ circulară, identificată în caroul 32, la aproximativ 0,50 m est de complexul 56. Acesta s-a conturat la adâncimea de -1,60 (-2,05) m. Lungimea complexului este de 0,90 m, lăţimea de 0,70 m, iar adâncimea de -0,50 m de la nivelul de conturare. Fundul complexului arheologic este drept. Umplutura din complex are culoarea brun-închisă, cu puţin pigment roşiat. În ceea ce priveşte materialul arheologic, acesta se regăseşte în cantităţi foarte mici (jumătate de pungă). La conturare, complexul era căpăcuit de un strat subţire de arsură roşie sub care se afla puţină cenuşă şi arsură de culoare neagră.

Complexul arheologic aparţine fazei A a culturii Vinča.

Caroul 27 (foto 8; fig. 5, 15; tabel I/5, 15), profil de vest.

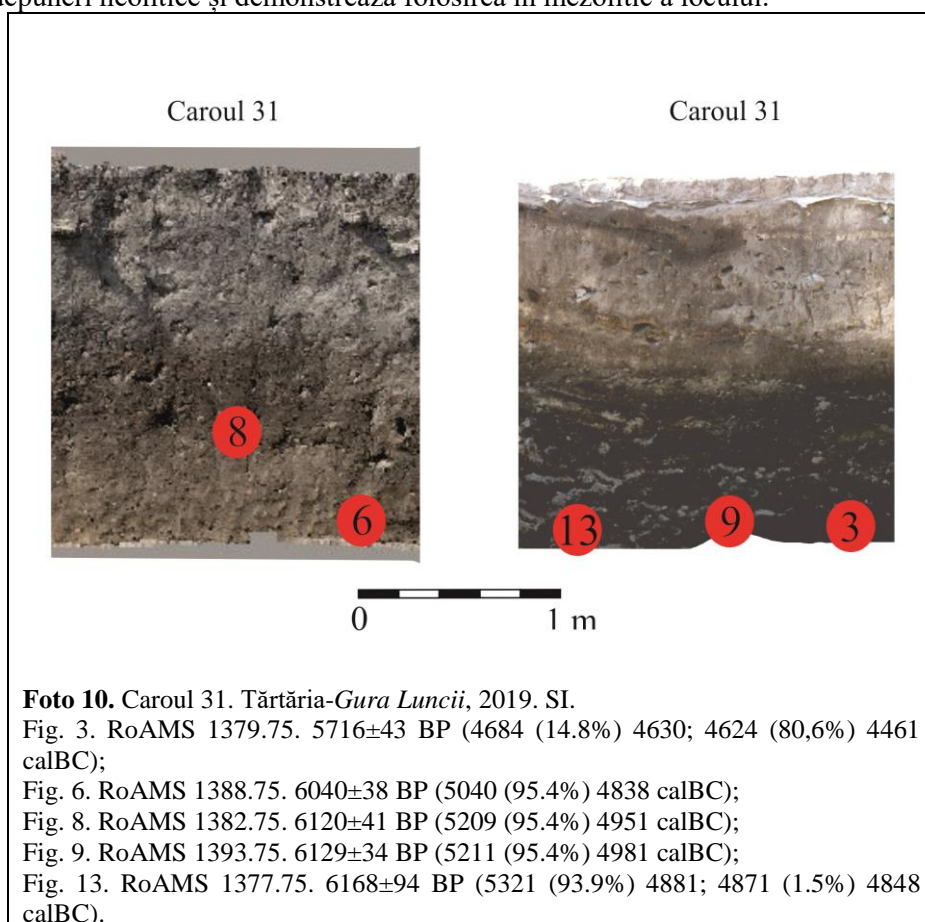
Proba 5. Proba (**tabel I/5**) de la **fig. 5** s-a recoltat de la baza restului de nivel cu numărul II (cultura Petrești), și aparține nivelului vinčian inferior acestuia. Acesta este subțire (0,20 m în medie) și plin cu pietriș. El este, la rândul său, căpăcuit cu un alt nivel – tot petreștean, cu resturi de chirpici – care pare a fi cel cu numărul I.

Proba 15 (tabel I/15). Proba de la **fig. 15** s-a recoltat de la baza nivelului neolitic, unde se vedea un posibil strat foarte vechi, fără humus și de o grosime de maximum 0,10 m. Spre surprinderea noastră, am constatat că este vorba despre un strat care se datează în Starčevo-Criș IB²⁴.

Caroul 30 (foto 9; fig. 2, 17; tabel I/2, 17)

Proba 2 (tabel I/2) a fost prelevată dintr-o groapă de stâlp a nivelului petreștean, dinspre fundul acesteia.

Proba 17 (tabel I/17; fig. 17) a fost recoltată de la baza stratului de depuneri neolitice și demonstrează folosirea în mezolitic a locului.

²⁴ Situația este extrem de asemănătoare cu stratigrafia de la Cristian I, unde, în afara grupurilor de complexe, nu exista deloc sau doar un foarte subțire strat de cultură: Luca 2016.

Caroul 31 (foto 10; fig. 3, 6, 8-9, 13; tabel I/3, 6, 8-9, 13)**Proba 3 (foto 10 – foto dreapta; tabel I/3)**

Proba a fost recoltată de pe fundul unei gropi petreștene. Partea superioară a acesteia este foarte bine uscată, iar cea inferioară – fiind săpată mult mai proaspăt – nu a apucat să se usuce atât de bine.

Proba 6 (foto 10 – foto stânga; tabel I/10)

Prelevarea probei s-a făcut de pe fundul unui complex aparținând stratului cenușiu/albicios de deasupra stratului negru al probei 8.

Proba 8 (foto 10 – foto stânga; tabel I/8)

Aceasta s-a prelevat de la baza stratului negru.

Proba 9 (foto 10 – foto dreapta; tabel I/9) și Proba 13 (foto 10 – foto dreapta; tabel I/13) s-au extras de pe fundul complexului 56 și sunt foarte apropiate ca timp. Acest lucru arată o refacere sau refolosire a gropii la o distanță mică de timp.

Caroul 32 (foto 11; fig. 1, 4, 7, 10-11; tabel 1, 4, 7, 10-11)**Proba 1 (foto 11 – dreapta; tabel I/1)**

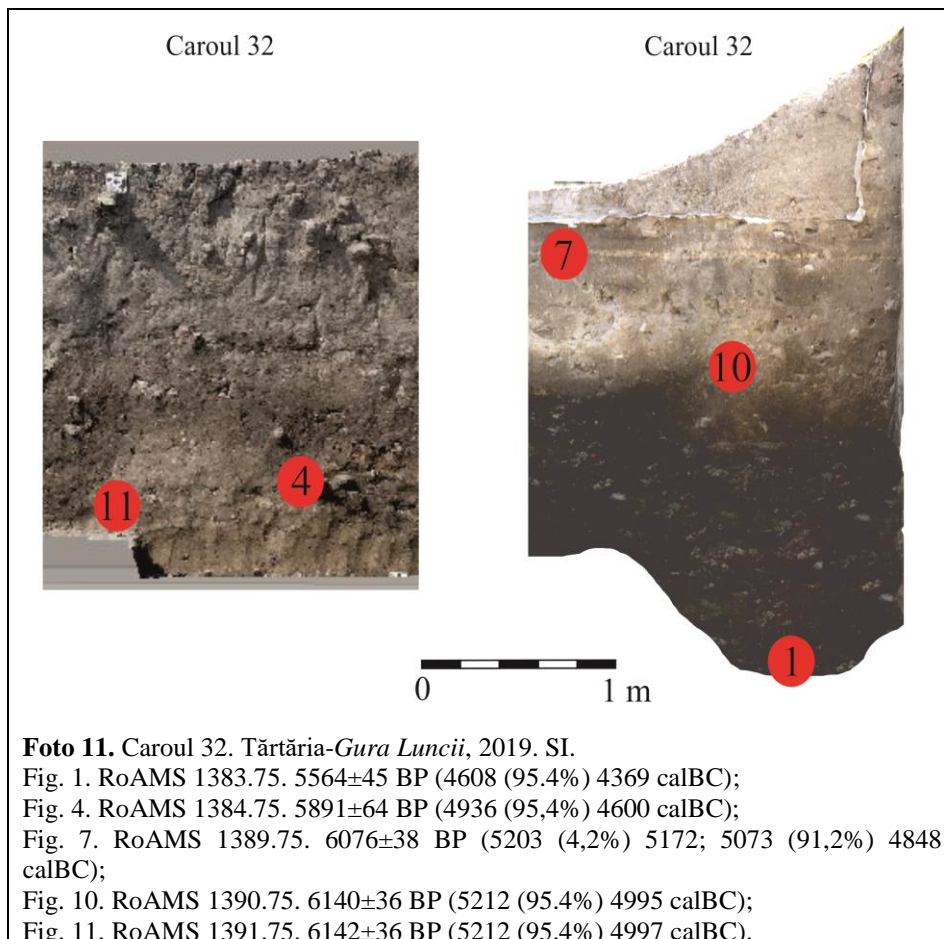
Aceasta s-a prelevat de pe fundul unei gropi de mare adâncime a culturii Petrești (caroul 32, pe latura de nord-vest a caroului). Se poate observa faptul că groapa pleacă din stratul arabil. O parte a gropii a fost căpăcuită de lucrările făcute în timpul Evului Mediu timpuriu (banda subțire de nisip și cenușă de pe profil).

Proba 4 (foto 11 – stânga; tabel I/4)

Eșantionul a fost prelevat de pe profilul de sud-est al caroului 32 și provine de pe fundul unei gropi vinčiene.

Proba 7 (foto 11 – dreapta; tabel I/7)

Sub banda subțire de nisip și cenușă de pe profilul de nord-vest al caroului 32 s-a prelevat această probă. Este evident faptul că în Evul Mediu timpuriu s-au făcut amenajări care au deranjat stratul petreștean, pe alocuri, dar și stratul vinčian. Proba a fost prelevată din poziție *in situ*.

Proba 10 (foto 11 – dreapta; tabel I/10)

Această probă (profil de nord-vest al caroului 32) ne arată o bază a nivelului de călcare și se leagă de proba 11.

Proba 11 (foto 11 – stânga; tabel I/11)

Proba a fost prelevată de pe latura unei gropi care pornește din stratul din care s-a extras și proba 10.

Tabel I. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. Lista datelor radiocarbon obținute din cercetarea sistematică, cu detalierea de rigoare.

S – suprafața, □ – caroul, C – complexul, ▼ – adâncimea

Cod probă, fig., plan	Datare BP	Datare calBC	Cultura arheologică	Materialul din care s-a extras data	Date stratigrafice
Cultura Petrești					
RoAM S 1383.7 5 Fig. 1, plan 2/1	5564± 45	2σ (95,4% probabilitate): - 4608 (95.4%) 4369	Petrești clasic/târziu	Cărbune	SI, □32, C ₅₈ , ▼1,90 (2,35) m
RoAM S 1378.7 5 Fig. 2, plan ½	5714± 120	2σ (95,4% probabilitate): - 4831 (0.9%) 4813 - 4808 (94.5%) 4341	Petrești timpuriu	Cărbune	SI, □30, ▼1,35 (1,80) m
RoAM S 1379.7 5 Fig. 3, plan 2/3	5716± 43	2σ (95,4% probabilitate): - 4684 (14.8%) 4630 - 4624 (80,6%) 4461	Petrești timpuriu	Cărbune	SI, □31, C ₅₆
Cultura Vinča					
RoAM S 1384.7 5 Fig. 4, plan 1/4	5891± 64	2σ (95,4% probabilitate): - 4936 (95,4%) 4600	Vinča, faza D	Cărbune	SI, □32, ▼1,70 (2,15) m
RoAM S 1387.7	6029± 40	2σ (95,4% probabilitate): - 5082 (94.1%)	Vinča faza C	Cărbune	SI, □27- 28, de

5 Fig. 5, plan 1/5		4878 - 4815 (1.3%) 4805			sub chirpic i; ▼0,90 (1,35) m
RoAM S 1388.7 5 Fig. 6	6040± 38	2σ (95,4% probabilitate): - 5040 (95.4%) 4838	Vinča, faza C	Os de animal	SI, □31, ▼1,70 (2,15) m
RoAM S 1389.7 5 Fig. 7, plan 2/7	6076± 38	2σ (95,4% probabilitate): - 5203 (4,2%) 5172 -5073 (91,2%) – 4848	Vinča, faza C	Os de animal	SI, □32, ▼1, 20 (1,65) m
RoAM S 1382.7 5 Fig. 8, plan 1/8	6120± 41	2σ (95,4% probabilitate): - 5209 (95.4%) 4951	Vinča, faza B	Cărbune	SI, □31, ▼1, 40 (1,85) m
RoAM S 1393.7 5 Fig. 9, plan 2/9	6129± 34	2σ (95,4% probabilitate): - 5211 (95.4%) 4981	Vinča, faza B	Os de animal	SI, □31, C ₅₆ , de pe fundul compl exului
RoAM S 1390.7 5 Fig. 10, plan 2/10	6140± 36	2σ (95,4% probabilitate): - 5212 (95.4%) 4995	Vinča, faza B	Os de animal	SI, □32, ▼1, 20 (1,65) m
RoAM	6142±	2σ (95,4%	Vinča, faza	Os de	SI,

S 1391.7 5 Fig. 11, plan 1/11	36	probabilitate): - 5212 (95.4%) 4997	B	animal	□32, ▼1, 70 (2,15) m
RoAM S 1385.7 5 Fig. 12, plan 1/12	6162± 43	2σ (95,4% probabilitate): - 5224 (95.4%) 4989	Vinča, faza B	Cărbune	SI, □28- 29, C ₅₃ , ▼1,40 (1,85) m
RoAM S 1377.7 5 Fig. 13, plan 2/13	6168± 94	2σ (95,4% probabilitate): - 5321 (93.9%) 4881 - 4871 (1.5%) 4848	Vinča, faza B	Cărbune	SI, □31, C ₅₆ , de pe fundul compl exului
RoAM S 1381.7 5 Fig. 14, plan 1/14	6329± 66	2σ (95,4% probabilitate): - 5475 (93.3%) 5207 - 5161 (0.5%) 5152 - 5146 (0.5%) 5138 - 5128 (0.4%) 5121 - 5094 (0.7%) 5081	Vinča, faza A ₂₋₃	Cărbune	SI, □28- 29, C ₅₃ , ▼1,40 (1,85) m
		Cultura Starčevo-Criș			
RoAM S 1392.7 5	7007± 38	2σ (95,4% probabilitate): - 5981 (95.4%) 5798	Starčevo- Criș, faza IB	Os de animal	SI, □27, ▼1,40 (1,85)

Fig. 15, plan 1/15					m
		Mezolithic			
RoAM S 1386.7 5 Fig. 16, plan 1/16	7502±112	2σ (95,4% probabilitate): - 6590 (89.8%) 6202 - 6194 (0.8%) 6181 - 6174 (4.4%) 6100	Mezolithic	Cărbune	SI, □25, ▼1,40 (1,85) m
RoAM S 1380.7 5 Fig. 17, plan 1/17	7633±96	2σ (95,4% probabilitate): - 6655 (91.3%) 6337 - 6315 (4.1%) 6256	Mezolithic	Cărbune	SI, □30, ▼1,50 (1,95) m

Analiza situației stratigrafice și cronologice absolute.

Tabelele II-III sunt necesare pentru a încerca să facem un început al ordonării datelor radiocarbon pentru Transilvania, în relație cu datele de stratigrafie și cronologie absolută și relativă existente deja. Lipsa unor observații ferme – dar și „interpretarea” unora dintre datele clare, deja existente – a făcut ca să se creeze, în anumite cazuri, amestecuri de idei greu de înțeles pentru cititorul din afara (alte zone geografice apropiate sau mai îndepărtate) acestui areal geografic și cultural (pentru epocile neolitică și eneolitică).

Tabel II. Date BP. Raportarea la situl de la Vinča - *Belo Brdo* (sau Foeni – Banat), pe baza datelor radiocarbon a unor situri aparținând culturii Petrești (Tărtăria, Miercurea Sibiului, Limba) sau culturii Turdaș (Turdaș, Hunedoara – faza veche, Orăștie, Cauce) din Transilvania²⁵.

Turdaș ²⁶	Tărtăria ²⁷	Lumea Nouă ²⁸	Hunedoara ²⁹	Cauce	Orăștie ³⁰	Daia Română ³¹	Foeni ³²	Vinča sit ³³
	5564±45							
5606±27								
5686±28		5650±40; 5670±40; 5690±40; 5695±35					5699±37	5673±34 ▼7.3, B
	5710±100; 5714±120; 5716±43	5700±50	5717±35; 5730±35 ³⁴			5710±100;		
		5750±50; 5770±40		5760±40 ³⁵	5790±55		5782±27	

După cum arată datele aflate în **Tabelul II**, de la 5800 BP până către 5550 BP se poate vorbi despre cultura Petrești. În situri precum Turdaș, Tărtăria

²⁵ Pentru perioada analizată, vezi datele sintezei: C.-M. Lazarovici 1999-2000, tabel 1/43, 53-59, 61, 64-65, 67-69, 72.

²⁶ Luca *et alii* 2017a; Luca *et alii* 2019, p. 4, table 1.

²⁷ Luca *et alii* 2016; Luca *et alii* 2016a.

²⁸ Gligor 2009, pl. CLXXVIII-CLXXXI.

²⁹ Tincu 2015.

³⁰ Luca 2001, pl. IX.

³¹ Gligor 2009, pl. CLXXXIII/3; 4 – ultimele trei poziții, jos.

³² *Ibidem*, pl. CLXXXII – tabelul de sus.

³³ Borić 2015, p. 216, Hd-17401: 5673±34 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 4603-4404 calBC.

³⁴ Tincu 2015.

³⁵ Borić 2015, p. 205, GrN-28994: 5760±40 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 4710-4505 calBC.

sau Daia Română, cultura Petrești este evidentă pentru toți cei care au publicat complexe arheologice închise și datate ca atare³⁶.

La Turdaș, cele două date par a poziționa situl petreștean de aici în faza clasică (II) a culturii.

La Tărtăria³⁷ cele două orizonturi Petrești – minimum – fac parte din faza I și II (sau III?) a culturii.

Situl de la Orăștie este – fără îndoială – un exemplu al plecării turdășenilor de la Turdaș - *Luncă* o dată cu mijlocul fazei a treia a culturii. Astfel că se nasc unele așezări noi, prin colonizare, precum aceasta³⁸. Mai mult, către nord-est turdășenii în migrație se lovesc de comunități Petrești, gata formate. Astfel că se nasc relații – cel puțin culturale – puternice. Purtătorii culturii Turdaș vor crea o fază de sinteză (III/IV) care va ajunge până în mediul culturilor Herpály (spre nord-vestul României), Tisa (în vestul României) și Vinča târzie (în sud-vestul României).

La Pianul de Jos, în noile săpături arheologice preventive, s-au prelevat date radiocarbon extrem de relevante: 5670±35, 5725±35, 5775±35 și 5810±35³⁹. Acestea arată, încă o dată, momentul migrației Turdaș III și/sau nașterea culturii Petrești în această zonă de lângă așezarea eponimă a culturii transilvănene.

La Hunedoara se află o stațiune care se formează tot prin această acțiune de colonizare turdășeană și – într-o a doua fază – este inundată de elementele Petrești (nu Foeni cum afirmă autorul articolului citat)⁴⁰.

Lumea Nouă este un sit arheologic care-și modifică stratigrafia și cronologia internă acum, prin observații aproximative⁴¹. Ne gândim – de exemplu – la specia ceramică specific petreșteană ilustrată în volum, dar numită Foeni în condițiile în care nu putem cita complexe arheologice Foeni descrise și publicate după regulile minimale, tipărite undeva în lume⁴². Mai mult, pe coperta cărții este publicat un vas, care se regăsește și în interiorul acesteia⁴³. La câteva

---

³⁶ Paul 1991; Luca 2001, p. 46-47, 71-77, 143-146; fig. 34/11, 14, 16; 42/6, 9-10-11; 43; 44/3-6; Luca 2018, p. 27-31, 51-59, 69-78, 84-91; fig. 52/1-3, 9-11; 71-111/1-5.

³⁷ Pentru Tărtăria ne mărginim doar la piesele Petrești publicate de noi: Luca, Martiș 2018, LV-LVI, LXIII, LXXVIII-XC, XCII desene 32-60, 63-85, 87-88, 90-92 (forme și pictură) și Luca, Aldea 2019, VI-VIII, X-XIII, XVI-XX, XXII, XXIV, XXVI-XXVII, XXIX-XXX, XXXII, XXXIV, XL, desene 4-99, foto 21-45 (forme și pictură).

³⁸ Luca 1997.

³⁹ Bem 2015, p. 107.

⁴⁰ Tincu 2015.

⁴¹ Gligor 2009.

⁴² *Ibidem* - planșe cu material arheologic amestecat (Vinča A, B și C, Turdaș și Petrești, numit Foeni, chiar dacă în Transilvania există o monografie care descrie caracteristicile culturii – Paul 1991) – pl. I-CLXXVII.

⁴³ Gligor 2009, pl. CLIX.

planșe distanță descoperim și un registru desfășurat al vasului, cu fragmentele ceramice constituente⁴⁴. Mai departe descoperim și o fotografie *in situ* în care sunt cuprinse trei fragmente ceramice, dintre care două par a face parte din acest vas, dar care stau pe pământ ca și cum ar fi fost – deja – prelevate anterior⁴⁵. În acest caz nu ne mai mirăm de foarte atenta impregnare și „desenare și vopsire”, identică *cu ideea* restauratorului sau arheologului. Mai mult, la pl. XLIX/7 ni se arată o analiză laborioasă a vasului atât de important. Văzând partea exemplificată ca fiind cea analizată (fotografia burții), vedem la pl. CLXIII (partea cu burta declarată ca fiind originală), că pe aceasta – ultima – numărul de linii paralele este mai mare pe anumite registre, unele părți lipsesc șamd. Să se fi analizat gipsul?

Mai mult, de curând am publicat un complex închis petreștean împreună cu colegul H. Ciugudean⁴⁶. În acest *complex închis* se află un vas întreg care a stat zeci de ani în vitrina publică a muzeului din Alba Iulia⁴⁷. Complexul arheologic este – prin structura sa – caracteristic culturii Petrești! Dacă l-ar fi publicat altcineva era Foeni?

Un alt vas „caracteristic” pentru Foeniul (?) de la Lumea Nouă este cel de la pl. LXXV/1 și CLX⁴⁸. Interesant și frumos vasul aparține – după criteriile colegului nostru – tot culturii bănațene care nu a fost definită ca atare (cu acel eponim) nici măcar în Banat (colegul „bănățean” care dorește existența culturii cu acest nume, uită că cele câteva date publicate ca fiind de la Foeni, acum mai mulți ani, nu au contexte stratigrafice „nesecrete”, așa cum – de altfel – le-a publicat; ..... sau – poate – nu merităm să le știm?). Ce ne facem că la Tărtăria există un fragment de vas⁴⁹ realizat în aceeași manieră, ca tehnologie de fabricație, formă și ornamentație, dar – din nefericire pentru teoria dumneavoastră, domnule coleg albaulian – într-un context clar, petreștean.

Încheiem această succintă analiză cu o altă observație legată de stratigrafie, de modul de redare a acesteia. Oare de ce planșele cu stratigrafie de la pl. XXII-XXIII⁵⁰ nu corespund ca stil de abordare, desenare și explicare cu cele de la planșele următoare⁵¹? Tocmai acest mic amănunt arată faptul că cercetările au atins arii extrem de reduse (cele de la nota 34), iar primele două planșe (nota 33) reflectă realitățile dintr-o zonă mai sudică, săpată de un alt colectiv de cercetare, mult mai meticolos (I. Paul, I. Al. Aldea și M. M. Ciută).

⁴⁴ Gligor 2009, pl. CLXIII – zeci de fragmente ceramice.

⁴⁵ *Ibidem*, pl. CCXI/5.

⁴⁶ Luca, Ciugudean 2018.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 12, fig. 2, Pl. I/2.

⁴⁸ Gligor 2009.

⁴⁹ Luca, Marțiș 2018, p. 188, XCI.

⁵⁰ Gligor 2009, pl. XXII-XXIII – fără pagină.

⁵¹ *Ibidem*, pl. XXIV-XXXIII.

Concluzii.

Din analiza de mai sus rezultă faptul că în perioada analizată grupul sau cultura Foeni (nedefinită ca atare nici în Banat⁵²) nu există. Descoperirile alocate acestui fenomen cultural aparțin culturii Petrești, așa cum a fost ea definită de I. Paul⁵³.

Cultura Turdaș se află în faza de evoluție III/IV (migrație spre vest, nord și nord-vest) în acest moment. Caracteristicile acesteia se diluează profund. În situl eponim cultura Turdaș își încetează existența turdășeană pentru totdeauna.

Această perioadă (Turdaș III) se raportează cronologic și cultural la faza D a culturii Vinča.

Tabel III. Date BP. Raportarea la situl de la Vinča - *Belo Brdo* a unor situri aparținând culturii Vinča (Tărtăria, Miercurea Sibiului, Limba) sau culturii Turdaș (Turdaș, Orăștie, Hunedoara, Daia Română) din Transilvania⁵⁴.

Tărtăria ⁵⁵	Miercurea Sibiului	Limba	Turdaș	Hunedoara	Orăștie	Daia Română ⁵⁶	Vinča sit	Adâncime/fază la Vinča ⁵⁷
5891±64			5885±33 ⁵⁸	5828±35 ⁵⁹	5825±60 ⁶⁰	5835±100	5845±160 5855±27	▼3.4 8, D2 ▼4.1, D1

⁵² Luca, Urian 2012.

⁵³ Paul 1991.

⁵⁴ Pentru perioada analizată, vezi datele sintezei: C.-M. Lazarovici 1999-2000, tabel 1/2, 3, 5, 10-13, 15-17, 19-20, 21-42, 44-52, 55-58, 60, 62-63, 66, 70-71, 75.

⁵⁵ Datele fără note sunt, în acest articol, inedite.

⁵⁶ Gligor 2009, pl. CLXXXIII/1-2; 4 – ultimele trei poziții, jos.

⁵⁷ Borić 2015, p. 216-217, GrN-1537: 5845±160 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5204-4356 calBC; Hd-17374: 5855±27 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 4795-4619 calBC; Hd-17525: 6051±34 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5042-4847 calBC; Hd-16639: 6081±68 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5212-4836 calBC; Hd-16864: 6145±34 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5211-5001 calBC; Hd-14110: 6149±63 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5293-4936 calBC; Hd-16636: 6180±40 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5286-5002 calBC; GrN-1546: 6190±60 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5302-4999 calBC; Hd-17674: 6198±51 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5300-5022 calBC; Hd-14184: 6249±31 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5311-5077 calBC; Hd-17776: 6259±47 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5325-5063 calBC; Hd-14235: 6262±22 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5303-5216 calBC; Hd-17665: 6273±49 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5359-5072 calBC; Hd-16733: 6293±79 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5468-5057 calBC; Hd-16661: 6353±66 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5472-5219 calBC.

⁵⁸ Luca 2019a, p. 83, tabel VII.

⁵⁹ Tincu 2015.

⁶⁰ Luca 2001.

5996± 32 ⁶¹			5901± 28 ⁶² 5903± 29 ⁶³ 5917± 36 ⁶⁴ 5932± 29 ⁶⁵ 5947± 35 ⁶⁶ 5938± 35 ⁶⁷ 5975± 31 ⁶⁸ 5985± 30 ⁶⁹ 5987± 31 ⁷⁰ 5990± 36 ⁷¹			5900± 100		
6023± 32 ⁷² 6029± 40 6040± 38 6023± 33 6063± 33 ⁷³ 6076± 38 6082± 33 ⁷⁴			6027± 30 ⁷⁵ 6094± 34 ⁷⁶			6051± 34 6081± 68	▼6.9, B ▼6.4, C	

⁶¹ Luca *et alii* 2016a, p. 30, fig. 4.

⁶² Turdaş, nivel II: Luca *et alii* 2019, p. 4, tabel 1.

⁶³ Turdaş, nivel II: Luca *et alii* 2019, p. 4, tabel 1.

⁶⁴ Luca 2019a, p. 124, tabel XIV.

⁶⁵ Turdaş, nivel I/II: Luca *et alii* 2017, p. 138, fig. 1.

⁶⁶ Turdaş, nivel I/II: Luca *et alii* 2017, p. 142, fig. 2.

⁶⁷ Luca 2019a, p. 119, tabel XII.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 111, tabel X.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 123, tabel XIII.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 55, tabel II.

⁷¹ *Ibidem*, p. 116, tabel XI.

⁷² Luca *et alii* 2016a, p. 29, fig. 3.

⁷³ *Ibidem*, p. 29, fig. 2.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 28, fig. 1.

⁷⁵ Luca 2019a, p. 83-84, tabel VIII.

6112± 33 ⁷⁷ 6120± 41; 6129± 34; 6142± 36			6100± 31 ⁷⁸ 6116± 35 ⁷⁹ 6120± 40 ⁸⁰ 6124± 33 ⁸¹				6145± 34 6149± 63	▼7.1, B ▼7.8, B
6162± 43; 6168± 94	6155± 21 ⁸² 6160± 50 ⁸³ 6180± 40 ⁸⁴						6180± 40 6190± 60 6198± 51	▼7.8, B ▼8, A ▼7.1, B
6200± 65; 6215± 65	6200± 60 ⁸⁵	6290± 50	6233± 42 ⁸⁶				6249± 31 6259± 47 6264± 22 6273± 49 6293± 79	▼9.3, A ▼6.9, B ▼8.5, A ▼8.4, A ▼7, B
6310± 65; 6329± 66	6350± 130 ⁸⁷						6353± 66	▼ 8.7, A
	6475± 40 ⁸⁸							

⁷⁶ Luca 2019a, p. 61, tabel IV.

⁷⁷ Luca *et alii* 2016a, p. 30, fig. 5.

⁷⁸ Luca 2019a, p. 80, tabel VI.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 55, tabel I.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 94, tabel IX.

⁸¹ *Ibidem*, p. 57, tabel III.

⁸² Inedit: Hd-28578, 5210- 5033 calBC.

⁸³ Biagi 2012, Fig. 4, Tab. 1.

⁸⁴ Borić 2015, p. 210, GrA-26606: 6180±40 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5286-5002 calBC – și următoarele trei date – GrA-30500: 6200±60 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5295-5045 calBC; GrN-29053: 6350±130 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5556-5001 calBC; GrA-33127: 6475±40 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5516-5357 calBC.

⁸⁵ Biagi 2012, Fig. 4, Tab. 1.

⁸⁶ Luca 2019a, p. 73, tabel V.

⁸⁷ Suci 2009, p. 175.

⁸⁸ Suci 2009, fig. 135.

Tărtăria reflectă – prin datele radiocarbon – o realitate interesantă. Înainte de momentul Petrești vedem timpul de apogeu al unei locuiri vinčiene – care începe cel puțin în momentul A_2 al culturii. Acest lucru ni-l arată atât datele radiocarbon, cât și contextele stratigrafice. De la datele obținute la Roma⁸⁹, la cele obținute la București (RoAMS), se constată același lucru – situl de aici își începe evoluția vinčiană *cel puțin în momentul A_2* al culturii. Aici ne împing și observațiile de la Miercurea Sibiului – coloana 2 a **tabelului III** și Limba – coloana 3 a **tabelului III**. O datare timpurie o au și descoperirile de la Tărtăria semnalate de O. C. Rogozea⁹⁰. Acesta constată că la nord de sit există o locuire Vinča A_2 - A_3 , așa cum am constatat și noi în 2015, între cercetarea domniei sale și tell-ul neolitic⁹¹.

La orizontul Vinča timpuriu de la începutul cronologic al descoperirilor de la Tărtăria, apar fragmentele pictate de tip Lumea Nouă - Zau, specifice unui orizont cronologic și cultural Vinča A_2 -B. La Tărtăria, acestea apar pentru prima dată în orizontul Vinča A – complex 56 (**fig. 9, 13; foto 12-17**; fragmentul pictat: **foto 17**). Analogii pentru pictura Lumea Nouă - Zau se află atât în situl analizat – Tărtăria⁹² – cât și la Lumea Nouă (trebuie să afirmăm că materialele de tip Lumea Nouă - Zau sunt amestecate cu materiale Petrești la pl. CLVIII/1-15, CLIX-CLXIII, CLXVIII/1 ș.a. – acesta să fie Foeni?)⁹³. Cele de la Limba⁹⁴, Zau⁹⁵ sau Miercurea Sibiului⁹⁶, nu sunt, în nici un caz!

⁸⁹ Borić 2015, p. 215, R-1630: 6200±65 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5311-4996 calBC; R-1655: 6215±65 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5315-5004 calBC; R-1631: 6310±65 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5469-5077 calBC.

⁹⁰ Rogozea 2017.

⁹¹ Luca 2016, p. 209-221.

⁹² *Ibidem*, fig. 7/3 (Vinča B), 42/3 (Vinča A), 46/3 (Vinča A), 57/1 (Vinča A), 61/4-5 (Vinča A), 69 (Vinča A), 137/1 (Vinča B), 149/1-5 (Vinča B), 158-159 (Vinča A_3 - B₁); pentru o reproducere mai bună a registrului pictural: Luca, Martiș 2018, LXXIV-LXXVI – Vinča B, LXXVII – Vinča A; desen 3-4, 6-17, 19-21; foto 2-3 – Vinča A; Luca, Aldea 2019, foto 1-2, 5-11, 13-17, 19-20 – dreapta (săpăturile din anul 1989: I. Paul, I. Al. Aldea), 46 – fragmentul pictat publicat și în acest articol – Vinča A; desen 2-3; XXX.

⁹³ Vom exemplifica din aceeași lucrare a domnului M. Gligor, chiar dacă majoritatea fragmentelor ceramice ilustrate nu aparțin săpăturilor domniei sale, ci sunt mai vechi sau mai noi realizări ale unor antecesori. În consecință, nu o să cunoaștem niciodată în mod realist condițiile stratigrafice: Gligor 2009, CLVIII, CLXI, CLXIV-CLXXVII; XXX 2007, p. 46, foto 27 – și în acest volum se pune de către coordonator același timp cronologic absolut pentru Vinča, Lumea Nouă, Foeni și Petrești!?

⁹⁴ Ciută 2015, p. 54, fig. 21 – Vinča A_3 -B₁; p. 56, fig. 32 – Vinča B₁; XXX 2007, p. 47-49, foto 28-30.

⁹⁵ Lazarovici 2010; idem 2012; Borić 2015, p. 209.

⁹⁶ Borić 2015, p. 210, GrA-26606: 6180±40 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5286-5002 calBC; GrA-30500: 6200±60 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5295-5045 calBC; GrN-29053: 6350±130 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5556-5001 calBC; GrA-33127: 6475±40 BP, 2σ (95,4% probabilitate): 5516-5357 calBC.

Tot acum se încadrează și unele dintre descoperirile de la Șoimuș - *La Avicola, Ferma 2*. Din păcate, descoperirile interesante pentru definirea începutului stațiunii sunt doar publicate în planșa XI⁹⁷. Necunoscând materialele arheologice vinčiene, autorii consideră că materialele arheologice de la această planșă sunt turdășene⁹⁸, nu Vinča A₂₋₃, cum – de altfel – și sunt! Spre Lumea Nouă - Zau (deci Vinča A₂-B_{1(2?)}) ne duce și fragmentul ceramic de la pl. XI/2. Analogiile acestuia sunt evidente la Tărtăria, Lumea Nouă, Limba, Zau sau Miercurea Sibiului⁹⁹. Exprimarea autorilor: „ceramica pictată de tip Lumea Nouă - Tăualaș”¹⁰⁰ este cel puțin bizară (dar nu ne mirăm, când este preluată de la autori care nu cunosc realitățile culturale din Transilvania de sud-vest). Distanța cronologică dintre cele două tipuri picturale există, și pictura de tip Lumea Nouă - Zau este o specie pictată a culturii Vinča, iar pictura de tip Tăualaș aparține fazei I/II și II(II/III?) a culturii Turdaș. Diferențele de timp între cele două motive picturale sunt vizibile și în tabelele acestei lucrări.

Chiar dacă în monografia publicată de domnul M. Gligor se afirmă că situl eponim (Lumea Nouă) nu își începe existența vinčiană înainte de orizontul cronologic și cultural Vinča B¹⁰¹ (pentru că într-o lucrare despre faza C a culturii Vinča s-au făcut observații – în câteva rânduri – despre toată cronologia culturii amintite (de altfel, această observație a rămas – așa cum afirma cel citat – la „istoricul cercetărilor”, cu adevărat!)). Există – și chiar s-au publicat – materiale arheologice Vinča A₃/B₁¹⁰². Mai mult, aceste observații provin dintr-o săpătură făcută în 1995, folosită în ilustrația cărții lui M. Gligor¹⁰³, dar total neînțeleasă de acesta.

Data cea mai veche pentru cultura Vinča se află la **fig. 14** (complex 53), iar conținutul gropii – cu caracter ritualic – se află redat la **foto 18**.

În ceea ce privește cultura Turdaș (coloana 4 a **tabelului III**) se vede că aceasta începe – cel mai devreme – o dată cu Vinča B₁, *dar nu este cultură vinčiană, ci una independentă*, dar – mai sigur – evoluează de la granița dintre fazele B₁ și B₂ ale acestei culturi.

Așezările de la Hunedoara, Orăștie și Daia Română (?) arată similitudini – la începuturile lor – cu faza Turdaș III, în timpul căreia începe marea migrație turdășană amintită și mai sus, la explicațiile de la **tabelul II**.

---

⁹⁷ Ștefan *et alii* 2013, p. 65.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 52-53.

⁹⁹ Vezi, mai sus, citările.

¹⁰⁰ Ștefan *et alii* 2013, p. 52.

¹⁰¹ Gligor 2009, p. 136.

¹⁰² Ciută 2012.

¹⁰³ Gligor 2009, pl. XXII-XXIII.

Tot acum sesizăm și o contemporaneitate cu Vinča D în Banat, la Foeni: 5835±40 și 5855±85¹⁰⁴.

La al treilea rând al tabelului, de sus în jos, mai poate intra o dată absolută de la Orăștie: 6070±70¹⁰⁵, dar aceasta fiind obținută dintr-un os uman – chiar dacă este Turdaș I, în faza de sfârșit a acesteia – trebuie evitată (după opiniile unora). De altfel, într-un articol recent publicat¹⁰⁶ vedem că într-un sit este contemporan cel puțin cu faza I a culturii Turdaș, la Șoimuș - *La Avicola*. Astfel că oasele umane din C₁₈₂ sunt datate: 6233±39 BP (5307 (95,4%)-5197 calBC) (RoAMS 317.53) (cultura Turdaș, faza Ia), iar cele din C₂₇₀: 6020±41 BP 5016 (95,4%)-4799) (RoAMS 318.53) (cultura Turdaș, faza Ib). Aceste ultime două date confirmă faptul că resturile de calotă craniană umană de la Orăștie aparțin – *așa cum afirmasem eu* – culturii Turdaș, faza Ib (astăzi). Toate celelalte speculații avansate de unii „colegi” țin de orgolii, nu de realitățile istorico-arheologice ale *epocii turdășene*.

Concluzii.

Această perioadă (**tabel II-III**) se raportează la fazele A (faza târzie), B, C și D (de început) ale culturii Vinča. Paralel cu ceea ce se întâmplă la vestul Munților Apuseni, acestea au fost definite într-o sinteză clară și în Ungaria¹⁰⁷.

Este evident faptul că această cultură (Vinča) are o evoluție particulară în Transilvania. Faza A este aproximativ aceeași, tipologic-stilistic, cu momentele contemporane din zona sârbo-sud-maghiară¹⁰⁸, iar – o dată cu sfârșitul fazei A₂ (Limba) primind și influențe locale, printr-o ceramică pictată înrudită cu cea policromă, Starčevo-Criș, numită de noi, Lumea Nouă - Zau¹⁰⁹.

Faza B a culturii Vinča este scurtă în timp. La începutul acesteia (contemporană cu faza B₁ a culturii Vinča) se naște cultura Turdaș (faza Ia), care evoluează în faza Ib și I/II (cultura Turdaș) către sfârșitul fazei B (cultura Vinča) și faza II (cultura Turdaș) în faza C (cultura Vinča). Faza II/III (cultura Turdaș) este paralelă tot cu faza C (cultura Vinča), iar faza III (cultura Turdaș) cu faza D de început a culturii Vinča.

Cât privește cultura Turdaș, aceasta este total diferită de cea numită Vinča și are – în fazele I-III un areal de locuire clar constituit și ocupat în totalitate, independent cu siturile cele mai îndepărtate de situl eponim la aproximativ 60 km spre vest, sud și est. Situl-mamă are de la începuturile sale caracteristicile unui oraș (pentru acea epocă) și este dispus în partea cea mai de

¹⁰⁴ Gligor 2009, pl. CLXXXII – tabelul de sus.

¹⁰⁵ Luca 2001, pl. 9.

¹⁰⁶ Ștefan 2017.

¹⁰⁷ Yerkes *et alii* 2009.

¹⁰⁸ Jakucs *et alii* 2016.

¹⁰⁹ Luca, Martiș 2018; Luca, Aldea 2019.

nord a arealului turdășan de locuire. De altfel, și situl eponim al culturii Vinča este numit – mai nou – „metropolă”¹¹⁰.

Două lucruri sunt demne de a fi amintite. Primul este legat de „dopul” creat de turdășeni între Banat și Transilvania în comunicarea vinčienilor din cele două regiuni. Tocmai de aceea caracteristicile culturii Vinča din Transilvania se diferențiază de cele din Banat. Al doilea moment important este legat de redeschiderea acestui dialog o dată cu faza III de sfârșit, când orașul Turdaș este părăsit și începe o „diaspora” turdășană spre vest, nord și nord-vest (Turdaș III final-IV). Acum se fac și dese schimburi culturale între comunitățile de la vest de Apuseni și Banat cu Turdașul târziu și cultura Petrești. Acum vedem influențele petreștene spre vest, cea mai nouă și frumoasă fiind cea (vasul pictat pe interior) din „metropola” de la Vinča¹¹¹.

Tabel IV. Date BP. Raportarea la cultura Starčevo-Criș a unor situri aparținând culturii în Transilvania de vest (Tărtăria, Miercurea Sibiului, Gura Baciului, Ocna Sibiului, Șeușa, Cristian I, Foeni – Banat, Lumea Nouă și Măgura).

Tărtăria	Miercurea Sibiului	Gura Baciului	Ocna Sibiului	Șeușa	Cristian I	Foeni	Lumea Nouă ¹¹²	Măgura
	7131±34	7140±45	7120±60					7110±40
				7070±60	7080±30	7080±50		
	7050±33; 7050±70							7031±29
7007±38	7010±40							
	6920±70				6.910±30			
					6.890±40		6859±40	

¹¹⁰ XXX 2008.

¹¹¹ XXX 2008, p. 263, foto 178.

¹¹² Gligor 2009, pl. CLXXX.

Discuții.

Tabelul IV ne arată câteva dintre caracteristicile cronologice absolute asupra colonizării timpurii, neolitice, la nord de Dunăre. Dacă la Gura Baciului - bordeiul B₁ – acesta se datează la 7140±45 calBP¹¹³, la Miercurea Sibiului - *Petriș* s-au observat, stratigrafic, două orizonturi: Ia cu complexele G₃₅: 7131±34 – 7050±33 BP¹¹⁴; B₁₀: 7050±70 BP; B₁₉ și G₂₆: 7010±40 BP și orizontul Ib: cu complexul B₁, 6920±70 BP¹¹⁵. Rezumând seria de date de la Miercurea Sibiului – *Petriș*, aceasta (locuirea) se înscrie între 7131±34 – 7010±40 BP pentru primul orizont și 6920±70 calBP pentru al doilea¹¹⁶.

Mai departe, la Ocna Sibiului - *Triguri*, data existență este 7120±60 BP¹¹⁷, iar la Șeușa - *La cărarea morii* este datată absolut la 7070±60 BP¹¹⁸.

Faza 1 de la Cristian I nu a fost datată radiocarbon. Faza 2 cuprinde locuințe (?) cu caracter special, ritual (sanctuar?), de dimensiuni foarte mari, posibile „sanctuar-școli” pentru a învăța vânătoarea, pescuitul, cioplirea uneltelor, fabricarea ceramicii, arta tatuajului sau vopsirii corpului și altele (datare absolută: 7080±30 BP). La acest orizont cronologic se semnalează și reveniri cu ritualuri izolate, un cult al strămoșilor locali? (6910±30 BP)¹¹⁹, și faza 3 care arată părăsirea ritualică a sitului, datorată unor motive străine nouă astăzi. Ritualul de părăsire este parțial identic, sanctuarul relevând un comportament social complex (datare absolută: 6890±40 BP)¹²⁰.

La Foeni data neolitică este paralelă în timp cu orizontul de colonizare neolitică 7080±50 BP¹²¹, iar la Măgura - *Boldul lui Moș Ivănuș* datele ¹⁴C se înscriu între 7110±40 BP și 7031±29 BP¹²².

Într-un cuvânt, constatăm faptul că această colonizare nu poate fi, cronologic, înainte de 7200 BP, iar data de la Tărtăria (7007±38 BP) se înscrie în a doua parte a acestei colonizări timpurii.

Concluzii.

În analiza din **tabelul IV** ne-am referit doar la datele din fazele vechi ale culturii, deoarece o dată cu faza IIIB pot să intervină, în anumite stratigrafii, amestecuri inerente cu faza A a culturii Vinča, proaspăt venită la nord de

¹¹³ Lazarovici 2006, p. 138, Fig. 28; idem 2016, p. 222.

¹¹⁴ Biagi 2012, Table I.

¹¹⁵ Luca *et alii* 2008, p. 8-10.

¹¹⁶ Luca 2016, p. 222.

¹¹⁷ Lazarovici 2006, p. 116, Table 5; Luca 2016, p. 223; Lazarovici, Lazarovici 2017, p. 63, fig. 7.

¹¹⁸ Ciută 2009, p. 76.

¹¹⁹ Luca 2016, p. 220.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 220.

¹²¹ Lazarovici 2006, p. 143, Fig. 36.

¹²² Bălășescu 2014, fig. 8.

Dunăre. Acest lucru se vede atât din **tabelul III** din această lucrare, cât și din dintr-o lucrare recentă apărută în Ungaria¹²³.

Tabel V. Date BP. Raportarea la mezolitic a unor situri aparținând culturii în Transilvania de vest (Tărtăria, Lumea Nouă) sau Banat (Foeni).

Tărtăria	Lumea Nouă ¹²⁴	Foeni ¹²⁵
	7420±50	
7502±112		7510±60
7633±96		

Discuții.

La Foeni cea mai veche este – în mod cert – mezolitică 7510±60 BP¹²⁶. La Tărtăria se vede o dată aproape identică în timp (7502±112 BP), dar și o alta mai veche (7633±96 BP). Cea mai nouă dată (ca timp) provine din situl de la Lumea Nouă (7420±50 BP).

Existența acestor date demonstrează faptul că purtătorii culturilor mezolitice – vânători, pescari, culegători – deschid, în anumite locuri geografice, locurile ce vor fi folosite pentru locuire de neolitici. Poate că au – deja – un mod asemănător de exploatare a habitatului?

În loc de final.

În urma parcurgerii acestor pagini se poate constata faptul că așezarea de la Tărtăria - *Gura Luncii* este și cronologic absolut – nu numai cultural – unul dintre cele mai importante situri umane dintr-un areal foarte larg din jur. A fost locuită mii de ani și ne provoacă, pe noi, cercetătorii, de mii de ori.

Mulțumiri.

Cercetarea a fost realizată cu o echipă de specialiști – arheologi în diverse stadii de pregătire – angajați ai Muzeului Național Brukenthal: Florentin Perianu, Sergiu Chideșa, Runcan Bogdan, Malanca Răzvan, Miha Cristina și Mareș Răzvan. Alături de ei au fost studenți, în practica de specialitate, de la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu (studii de licență, studii masterale și doctoranzi de la specializarea preistorie). Un alt grup important de susținători sunt cei de la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia care nu au putut – din

¹²³ Jakuks 2016, Table 1.

¹²⁴ Gligor 2009, pl. CL XXX.

¹²⁵ Weninger *et alii* 2014, Fig. 4 (câmpul România).

¹²⁶ *Ibidem*.

păcate – să participe la această campanie, cu excepția conducătorului instituției Gabriel T. Rustoiu¹²⁷.

Mulțumiri datorăm colectivului constitutiv al Laboratorului RoAMS, din cadrul Institutului Național pentru Cercetare și Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele-Ilfov: Tiberiu Bogdan Sava, Doru Păceșilă, Oana Gaza, Iuliana Stanciu, Gabriela Sava și Bianca Ștefan, care ne-au ajutat cu entuziasm pentru datarea unor mari situri arheologice transilvănene, Turdaș și Tărtăria¹²⁸.

THE SYSTEMATIC EXCAVATION OF 2019 IN THE ARCHAEOLOGICAL SITE FROM TĂRTĂRIA - GURA LUNCII (ALBA COUNTY, ROMANIA). RADIOCARBON DATING OF THE NORTH-WEST STRATIGRAPHY

ABSTRACT

The systematic researches started in Tărtăria, in 2010, continue to this day. To solve the problem of the absolute chronology of the site, we researched on a grid cell (25-32) from the SI surface (2019) and carried out sampling for this operation. On this occasion, we obtained the evidence published in this article.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Plans

Plan 1. Tărtăria - *Gura Luncii*. The general plan of the SI surface.

Plan 2. Tărtăria - *Gura Luncii*. Plan of the archaeological features of the squares studied up to the archaeological sterile in 2019 (squares 25-32).

Photos

Photo 1. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. East profile.

Photo 2. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. West profile.

Photo 3. Square 25. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI.

Fig. 16. RoAMS 1386.75. 167502±112 BP, 6590 (89.8%) 6202; 6194 (0.8%) 6181; 6174 (4.4%) 6100 calBC.

Photo 4. Feature 53. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019, SI.

Fig. 12. RoAMS 1385.75. 6162±43 BP, 5224 (95.4%) 4989 calBC;

---

¹²⁷ De fapt, ultimele 17 date obținute au fost finanțate de Consiliul Județean Alba, prin Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia. Mulțumim!

¹²⁸ Pentru metoda de cercetare și interpretarea teoretică a datelor: Sava *et alii* 2019.

Fig. 14. RoAMS 1381.75. 6329±66 BP, 5475 (93.3%) 5207; 5161 (0.5%) 5152; 5146 (0.5%) 5138; 5128 (0.4%) 5121; 5094 (0.7%) 5081 calBC.

Photo 5. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. Features 56 and 58.

Photo 6. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. Features 56 and 58.

Photo 7. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. Feature 57.

Photo 8. Square 27. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI.

Photo 9. Square 30. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI.

Photo 10. Square 31. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI.

Photo 11. Square 32. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI.

Photo 12. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI, feature 56. Pottery. Vinča A.

Photo 13. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI, feature 56. Pottery. Vinča A.

Photo 14. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI, feature 56. Pottery. Vinča A.

Photo 15. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI, feature 56. Pottery. Vinča A.

Photo 16. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI, feature 56. Bitronconic pot with wide grooves, parallel to the bottom. Vinča A.

Photo 17. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI, feature 56. Decorated pot with brown painting/white background (Lumea Nouă-Zau). Vinča A.

Photo 18. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI, feature 53. Cult pieces. Vinča A.

Photo 19. Miercurea Sibiului - *Petriș*. Ceramic fragment painted in the Lumea Nouă - Zau technique.

Photo 20. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI, feature 56. Pot lid. Vinča A.

Figures

Fig. 1. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1383.75.

Fig. 2. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1378.75.

Fig. 3. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1379.75.

Fig. 4. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1384.75.

Fig. 5. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1387.75.

Fig. 6. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1388.75.

Fig. 7. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1389.75.

Fig. 8. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1382.75.

Fig. 9. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1393.75.

Fig. 10. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1390.75.

Fig. 11. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1391.75.

Fig. 12. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1385.75.

Fig. 13. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1377.75.

Fig. 14. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1381.75.

Fig. 15. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1392.75.

Fig. 16. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1386.75.

Fig. 17. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. RoAMS 1380.75.

Tables

Table I. Tărtăria - *Gura Luncii*, 2019. SI. List of radiocarbon data obtained from systematic research, with proper details.

Table II. BP data. Reporting to the site from Vinča (or Foeni – Banat), based on radiocarbon data, of sites belonging to the Petrești culture (Tărtăria, Miercurea Sibiului, Limba) or to the Turdaș culture (Turdaș, Hunedoara – old phase, Orăștie, Cauce) in Transylvania.

Table III. BP data. Reporting to the site from Vinča of sites belonging to the Vinča culture (Tărtăria, Miercurea Sibiului, Limba) or to the Turdaș culture (Turdaș, Orăștie, Hunedoara, Daia Română) from Transylvania.

Table IV. BP data. Reporting to the Starčevo-Criș culture of sites belonging to the Starčevo-Criș culture in western Transylvania (Tărtăria, Miercurea Sibiului, Gura Baciului, Ocna Sibiului, Șeușa, Cristian I, Foeni - Banat, Lumea Nouă and Măgura).

Table V. BP data. Reporting to the Mesolithic of sites belonging to this culture in western Transylvania (Tărtăria, Lumea Nouă) or Banat (Foeni).

Abrevieri bibliografice:

ActaMN	- <i>Acta Mvsei Napocensis</i> , Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca.
ActaMP	- <i>Acta Musei Porolissensis</i> , Muzeul Județean Zalău.
AnB(SN)	- <i>Analele Banatului (serie nouă)</i> , Muzeul Național al Banatului, Timișoara.
Apulum	- <i>Apulum. Acta Musei Apulensis</i> , Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia.
BB	- <i>Bibliotheca Brukenthal</i> , Muzeul Național Brukenthal, Sibiu.
BHAB	- <i>Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica</i> , Muzeul Național al Banatului, Timișoara.
BrukAM	- <i>Brukenthal. Acta Musei</i> , Muzeul Național Brukenthal, Sibiu.
BMA	- <i>Bibliotheca Musei Apulensis</i> , Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia.
BMN	- <i>Bibliotheca Musei Napocensis</i> , Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca.
BMN.CP	- <i>Biblioteca Muzeului Național. Seria Cercetări Pluridisciplinare</i> , Muzeul Național de Istorie a României, București.
CCA	- <i>Cronica Cercetărilor Arheologice</i> , Ministerul Culturii, București.
Dacia NS	- <i>Dacia. Nouvelle Serie</i> , Institutul „Vasile Pârvan”, Academia Română, București.
DocPrae	- <i>Documenta Praehistorica</i> , Ljubljana.
ForVL	- <i>Forschungen zur Volks- und Landeskunde</i> , Institutul de cercetări Socio-Umane, Academia Română, Sibiu.
Monografii	- Muzeul Național de Istorie a României, București.
TS	- <i>Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis</i> , Muzeul Municipal ”Ioan Raica”, Sebeș.
StudPre	- <i>Studii de Preistorie</i> , București.
Ziridava	- <i>Ziridava. Studia Archaeologica</i> , Complexul Muzeal Arad.

Bibliografie:

- Bem 2015 - C. Bem, *Sistemul de fortificare al stațiunii eneolitice de la Pianu de Jos Podei (Alba, România). Între simbolism și rațiuni defensive*, în *Monografii* 10, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015.
- Berciu 1968 - I. Berciu, "Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă”", *Apulum*, 7/1, 1968, p. 53-60.
- Berciu, Berciu 1947-1949 - D. Berciu, I. Berciu, "Săpături și cercetări arheologice în anii 1944-1947", *Apulum*, 3, 1947-1949, p. 1- 43.
- Biagi 2012 - P. Biagi, "The Middle Neolithic and Chalcolithic Chipped Stone Assemblages of Transylvania: Their Exploitation, Manufactured and Trans-Carpathian Trade", *Archäologie in Eurasien*, 31, 2012, p. 253-272.
- Biagi et alii 2005 - P. Biagi, S. Shenman, M. Spataro, "Rapid rivers and slow seas? New data for the radiocarbon chronology of the Balkan Peninsula", *Prehistoric Archaeology & Anthropological Theory and Education, RPRP*, 6-7, 2005, p. 41-50.
- Borić 2015 - D. Borić, "The End of the Vinča World: Modelling the Neolithic to Cooper Age Transition and the Notion of the Archaeological Culture", S. Hansen, P. Raczky, B. Anders, A. Reingruber (eds.), *Neolithic and Cooper Age Between the Carpathians and Aegean Sea. Chronologies and Technologies from the 6th to 4th Millennia BCE*, *Archäologie in Eurasien*, 31, 2015, p. 157-217, Verlag Marie Leidorf.
- Boroneanț 2012 - A. Boroneanț, *Aspecte ale tranziției de la mezolitic la neoliticul timpuriu în zona Porților de Fier*, BHAB, 53, Timișoara, 2012.
- Ciută 2009 - M. M. Ciută, *Cercetări arheologice la Șeușa-La cărarea morii*, BB, 43, 2009.
- Ciută 2012 - M. M. Ciută, "Despre un complex inedit descoperit la Alba Iulia - Lumea Nouă (jud. Alba)", *TS*, 4, 2012, p. 65-85.
- Ciută 2015 - M. M. Ciută, "Noi precizări cu privire la succesiunea depunerilor neolitice de la Limba-Oarda de Jos (jud. Alba)", *Apulum*, 52/1, 2017, p. 47-84.
- Bălășescu 2014 - A. Bălășescu, *Arheozoologia neo-eneoliticului de pe Valea Teleormanului*, BMN.CP, 14, 2014.
- Dumitrescu-Chioar et alii 2014 - Fl. Dumitrescu-Chioar, S. A. Luca, C. I. Suci, "Excavations from 2010 at Tărtăria-Gura Luncii, Alba County", J. Marler (ed.), *Fifty Years of Tărtăria Excavations. Festschrift in Honor of Gheorghe Lazarovici*, Sebastopol, USA, 2014, p. 28-34.
- Gligor 2009 - M. Gligor, *Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia-Lumea Nouă în lumina noilor cercetări*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009.

- Horedt 1949 - K. Horedt, "Săpături privitoare la epoca neo și eneolitică", *Apulum*, 3, 1949, p. 44-69.
- Jakucs *et alii* 2016 - J. Jakucs, E. Bánffy, K. Oross, V. Voicsek, C. B. Ramsey, E. Dunbar, B. Kromer, Al. Bayliss, D. Hoffmann, P. Marshall, A. Whittle, "Between the Vinča and Linearbandkeramik Words: The Diversity and Practices and Identities in the 54th-53rd Centuries cal BC in Southwest Hungary and Beyond", *World Prehist* (08 septembrie 2016), DOI 10.1007/s10963-016-9096-x.
- Lazarovici 2006 - Gh. Lazarovici, "The Anzabegovo-Gura Baciului axis and the first stage of the Neolithization Process in Southern-Central Europe and the Balkans", N. Tasič, C. Grozdanov (eds.), *Homage to Milutin Garašanin*, Belgrade, 2006, p. 111-159.
- Lazarovici 2010 - Gh. Lazarovici, "Evolution, absolute and relative chronology of the Zau Culture", *SAM*, 11, Panta Rhei, Bratislava, 2010, p. 115-128.
- Lazarovici 2012 - Gh. Lazarovici, "Cronologia absolută, relativă și evoluția culturii Zau", *ActaMP*, 34, 2012, p. 57-71.
- Lazarovici, Kalmar 1991 - Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Tărtăria*, Cluj-Napoca, 1991.
- Lazarovici, Lazarovici 2017 - Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, "The Role of Salt in the Beginning of the Neolithisation Process in the southern Part of Central Europe and the Balkans", *Apulum*, 54, 2017, p. 53-106.
- Lazarovici, Maxim 1995 - Gh. Lazarovici, Z. Maxim, *Gura Baciului. Monografie arheologică*, BMN, 11, 1995.
- C.-M. Lazarovici 1999-2000 - C.-M. Lazarovici, "Relative and Absolute Chronology of the Romanian Neolithic", *AnB(SN)*, 7-8, 1999-2000, p. 75-105.
- Luca 1997 - S. A. Luca, *Așezări neolitice pe valea Mureșului (I). Habitatul turdășean de la Orăștie-Dealul Pemilor (punct X₂)*, BMA, 4, 1997.
- Luca 1998 - S. A. Luca, *Liubcova-Ornița. Monografie arheologică*, Târgoviște, 1998.
- Luca 2001 - S. A. Luca, *Așezări neolitice pe valea Mureșului (II). Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă. I. Campniile anilor 1992-1995*, BMA, 17, Sibiu, 2001.
- Luca 2016 - S. A. Luca, *Viața trăită sub zei. Situl Starčevo-Criș I de la Cristian I, județul Sibiu, România*, Muzeul Național al Bucovinei, Suceava, 2016.
- Luca 2016a - S. A. Luca, *Tărtăria REDIVIVA*, BB, 71, Alba Iulia, 2016.
- Luca 2018 - S. A. Luca, *Așezări neolitice pe valea Mureșului (III). Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă. II. Campaniile anilor 1996-1998*, BB, 71, 2018.
- Luca 2019 - S. A. Luca, *Un oraș preistoric din Europa. Turdaș-Luncă. Sector A*, vol. I.1, Sibiu, 2019.

- Luca 2019a - S. A. Luca, *Un oraș preistoric din Europa. Turdaș-Luncă. Sector B.*, vol. II.1, Sibiu, 2019.
- Luca, Aldea 2019 - S. A. Luca, I. Al. Aldea, *Album. Evoluția picturii în situl neolitic și eneolitic de la Tărtăria-Gura Luncii (II)*, BB, 75, 2019.
- Luca, Ciugudean 2018 - S. A. Luca, H. Ciugudean, "O depunere ritualică aparținând culturii Petrești descoperită la Uioara de Jos", *Apulum*, 55/1, 2018, p. 9-22.
- Luca, Marțiș 2018 - S. A. Luca, Fl. Marțiș, *Album. Evoluția picturii în situl neolitic și eneolitic de la Tărtăria-Gura Luncii (I)*, BB, 72, 2018.
- Luca, Urian 2012 - S. A. Luca, C. Urian, "Neue archäologische Funde im Kreis Temesch / Timiș sowie einige Fragen zur Einordnung der Kulturgruppe Foeni-Mintia in Siebenbürgen", *ForVL*, 55, 2012, p. 7-32.
- Luca et alii 2008 - S. A. Luca, D. Diaconescu, C. I. Suciu, "Cercetările arheologice de la Miercurea Sibiului-Petriș (județul Sibiu, România). Nivelul Starčevo-Criș în campaniile de cercetare din anii 1997-2005", *BruckAM*, 3, 1, 2008, p. 7-46.
- Luca et alii 2008a - S. A. Luca, D. Diaconescu, C. I. Suciu, "Archaeological research in Miercurea Sibiului-Petriș (Sibiu County, Rumania): the Starčevo-Criș level during 1997-2005 (a preliminary report)", *DocPrae*, 35, 2008, p. 325-341.
- Luca et alii 2016 - S. A. Luca, T. B. Sava, D. Păceșilă, O. Gaza, I. Stanciu, G. Sava, B. Ștefan, "Radiocarbon Data for Level III from Tărtăria-Gura Luncii (Preventive Researches from 2014-2015)", *BruckAM*, 11, 1, 2016, p. 11-16.
- Luca et alii 2016a - S. A. Luca, T. B. Sava, D. Păceșilă, O. Gaza, I. Stanciu, G. Sava, B. Ștefan, "Date radiocarbon ale nivelului III de la Tărtăria-Gura Luncii (cercetările preventive ale anilor 2014-2015)", *Apulum*, 53/1, 2016, p. 27-34.
- Luca et alii 2017 - S. A. Luca, T. B. Sava, D. Păceșilă, O. Gaza, I. Stanciu, G. Sava, B. Ștefan, "Date radiocarbon din situl arheologic de la Turdaș-Luncă (cercetările preventive ale anului 2011) (I)", *Apulum*, 54/1, 2017, p. 137-146.
- Luca et alii 2017a - S. A. Luca, T. B. Sava, D. Păceșilă, O. Gaza, I. Stanciu, G. Sava, B. Ștefan, "Date radiocarbon din situl arheologic de la Turdaș-Luncă (cercetările preventive ale anului 2011) (II)", *AnB(SN)*, 25, 2017, p. 35-40.

- Luca *et alii* 2017b
- S. A. Luca, A.-M. Păpureanu, Gh. Natea, "Date despre o cataramă de curea realizată din *Spondylus Gaederopulos* Linnaeus, 1758, descoperită la Tărtăria-Gura Luncii – campania 2010", *Apulum*, 54/1, 2017, p. 107-136.
- Luca *et alii* 2017c
- S. A. Luca, A. Georgescu, A. Tudorie, Fl. Marțiș, *Cristian III. Realități cronologice și culturale preistorice dovedite prin cercetările preventive*, Suceava, 2017.
- Luca *et alii* 2019
- S. A. Luca, T. B. Sava, D. Păceșilă, O. Gaza, I. Stanciu, G. Sava, B. Ștefan, "Date radiocarbon din situl arheologic de la Turdaș-Luncă (cercetările preventive ale anilor 2011) (III)", *Apulum*, 56/1, 2019, p. 1-16.
- Luca *et alii* 2019a
- S. A. Luca, A.-M. Păpureanu, C. T. Florescu, "Possible musical instrument made from Fossil Valve belonging to the Family Ostreidae (Rafinesque, 1815) from Tărtăria-Gura Luncii (systematique research campaign 2018), Transylvania, Romania", *BruckAM*, 14, 1, 2018, p. 35-62.
- Maxim 1999
- Z. Maxim, *Neo-Eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico-statistice*, BMN, 19, Cluj-Napoca, 1999.
- Paul 2007
- I. Paul, *Enigma tăblișelor de la Tărtăria – Schiță preliminară*, Ceremonia de acordare a titlului de Doctor Honoris Causa a Universității de Vest Timișoara, 23 mai 2007.
- Paul *et alii* 2003
- I. Paul, M. Ciută, C. Florescu, P. Mazăre, M. Gligor, G. Rustoiu, "Alba Iulia, punct Lumea Nouă – ferma romano-catolică", *CCA*, 2003, p. 32.
- Paul *et alii* 2004
- I. Paul, M. Gligor, C. Florescu, M. Breazu, T. Borșan, C. Șuteu, G. Rustoiu, "Alba Iulia, Lumea Nouă (proprietățile Pavel, Mariș, Păcurar)", *CCA*, 2004, p. 9.
- Paul *et alii* 2005
- I. Paul, M. Gligor, C. Florescu, M. Breazu, T. Borșan, I. Maican, "Alba Iulia - Lumea Nouă (proprietatea Bogdan)", *CCA*, 2005, p. 16.
- Pinter, Luca 2018
- Z.-K. Pinter, S. A. Luca, "Tărtăria-Gura Luncii. Die Frühmittelalterliche Befestigung, die den prähistorischen Tell durchschneidet", *ForVL*, 61, 2018, p. 157-173.
- Pinter, Luca 2018a
- Z.-K. Pinter, S. A. Luca, "Tărtăria-Gura Luncii. Fortificația medievală timpurie care taie Tellul preistoric", N. C. Rîșcuța, I. V. Ferencz (ed.), *Studii și articole de arheologie. In memoriam Ioan Andrișoiu*, Cluj-Napoca, 2018, p. 253-264.
- Rogozea 2017
- O. C. Rogozea, "Discoveries Attributed to the Early Vinča Phase in Tărtăria "Gura Luncii" (Alba County). The 214 Preventive

- Archaeological Researches Performed on “Site 10B””, *Ziridava*, 31, 2017, p. 7-28.
- Sava *et alii* 2019 - T. Sava, C. Simion, O. Gâza, I. Stanciu, D. Păceșilă, G. Sava, A. Vasiliu, ”Status Report on the Sample Preparation Laboratory for Radiocarbon Dating at the New Bucharest Roams Center”, *Radiocarbon*, 61, 2, 2019, p. 649-658, doi:10.1017/RDC.2018.12.
- Ștefan 2017 - S. E. Ștefan, ”Miniature vessels from Șoimuș – La Avicola (Ferma 2), Hunedoara County. A case study”, *Dacia*, N.S., 61, 2017, p. 71-102.
- Ștefan *et alii* 2013 - S. E. Ștefan, R. Petcu, R. Petcu, ”Reprezentări antropomorfe din așezarea neolitică de la Șoimuș-La Avicola (Ferma 2), jud. Hunedoara”, *StudPre*, 10, 2013, p. 49-66.
- Suciu 2009 - C. I. Suciu, *Cultura Vinča în Transilvania*, BB, 44, 2009.
- Vlassa 1963 - N. Vlassa, ”Chronology of the Neolithic în Transylvania in the light of the Tărtăria Settlement’s Stratigraphy”, *Dacia*, N.S., 7, 1963, p. 485-484.
- Vlassa 1967 - N. Vlassa, ”Unele probleme ale Neoliticului Transilvaniei”, *ActaMN*, 4, 1967, p. 403-424.
- Weninger *et alii* 2014 - B. Weninger, L. Clare, F. Gerritsen, B. Horejs, R. Krauß, J. Linstädter, R. Özbal, E. J. Rohling, ”Neolithisation of the Aegean and Southeast Europe during the 6600-6000 calBC period of Rapid Climate Change”, *DocPrae*, 41, 2014, p. 2-32.
- Yerkes *et alii* 2009 - R. W. Yerkes, A. Gyucha, W. Parkinson, ”A Multiscalar approach to Modeling the end of the Neolithic on the Great Hungarian Plain using Calibrated Radiocarbon dates”, *Radiocarbon*, 51, 3, 2009, p. 1071-1109.
- XXX 2007 - B. Ciută, C. T. Florescu, M. Gligor, P. Mazăre, C. Șuteu, S. Varvara, *A History Lesson. Pottery Manufacturing 8000 Years ago*, Alba Iulia, 2007.
- XXX 2008 - N. Tasić (ed.), *Vinča. Prahistorička Metropol. Istrajvania 1908-2008*, Belgrad, 2008.

Foto 12. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI, complex 56. Ceramică. Vinča A.

Foto 13. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI, complex 56. Ceramică. Vinča A.

Foto 14. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI, complex 56. Ceramică. Vinča A.

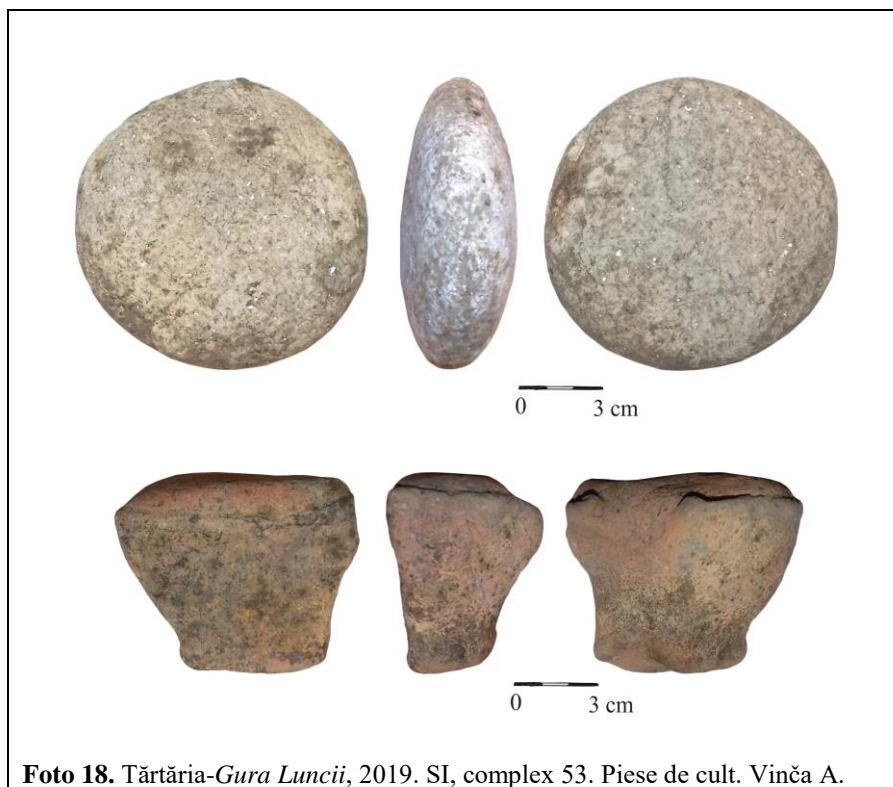
Foto 15. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI, complex 56. Ceramică. Vinča A.

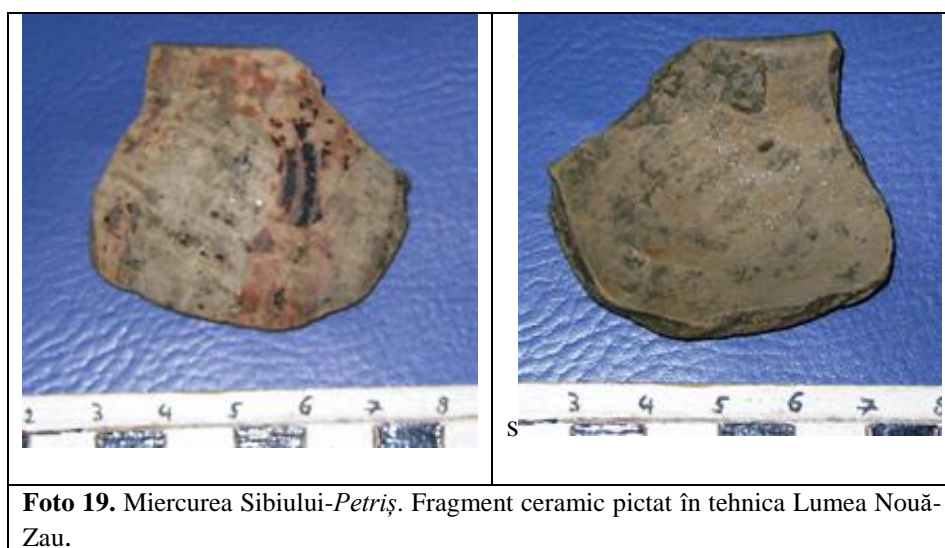
Foto 16. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI, complex 56. Vas bitronconic cu caneluri largi, paralele cu fundul. Vinča A.

Foto 17. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI, complex 56. Vas ornamentat cu pictură cu brun/fond pictat alb (Lumea Nouă-Zau). Vinča A.

Foto 18. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI, complex 53. Piese de cult. Vinča A.

Foto 19. Miercurea Sibiului-Petriș. Fragment ceramic pictat în tehnica Lumea Nouă-Zau.

Foto 20. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI, complex 56. Capac de vas. Vinča A.

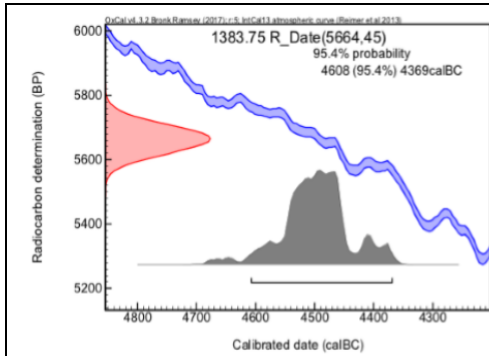

Fig. 1. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1383.75.

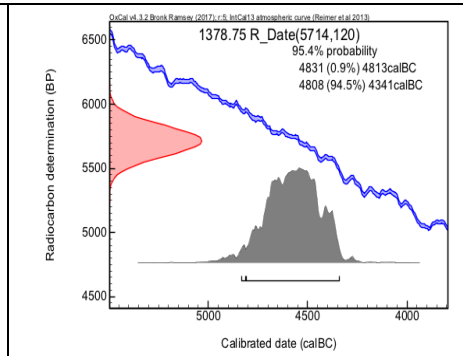

Fig. 2. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1378.75.

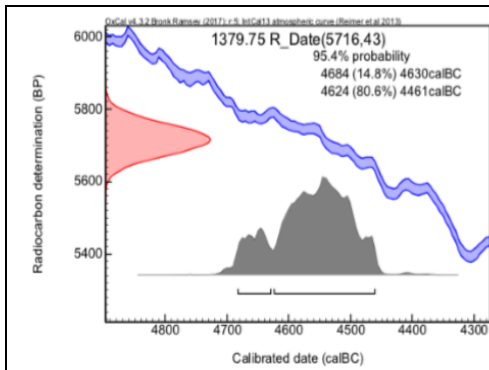

Fig. 3. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1379.75.

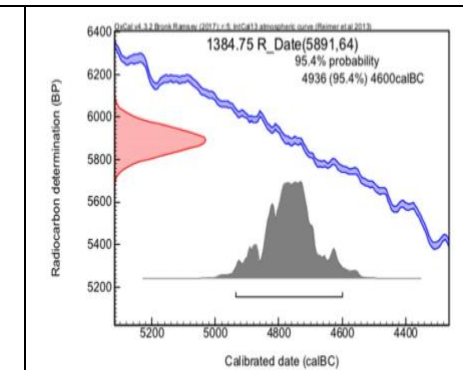

Fig. 4. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1384.75.

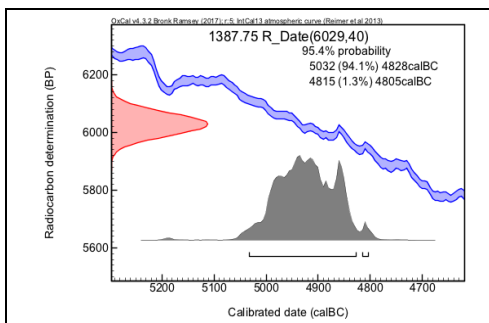

Fig. 5. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1387.75.

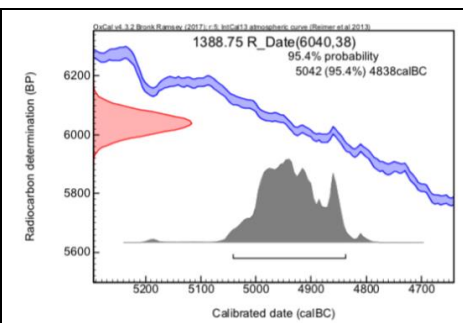

Fig. 6. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1388.75.

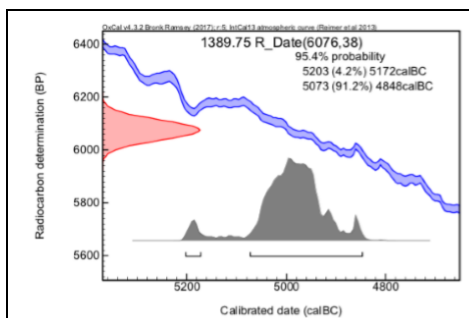

Fig. 7. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1389.75.

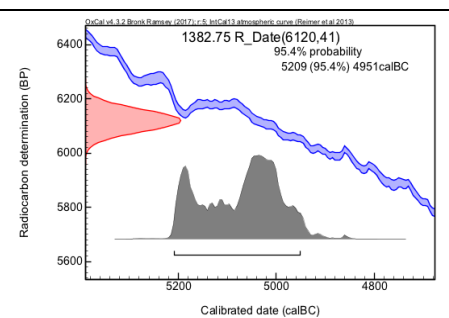

Fig. 8. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1382.75.

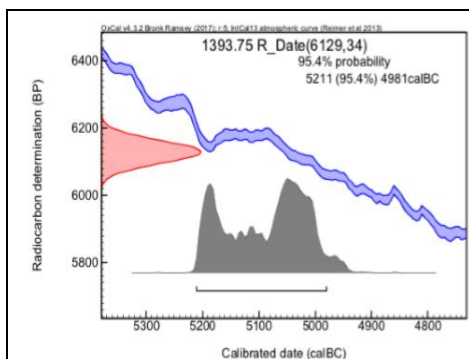

Fig. 9. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1393.75.

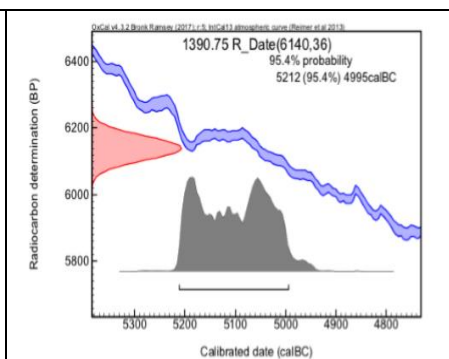

Fig. 10. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1390.75.

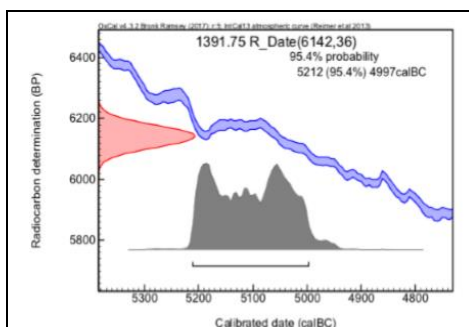

Fig. 11. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1391.75.

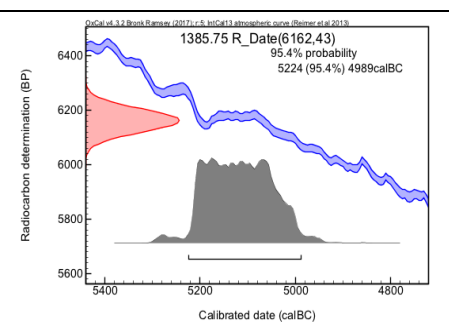

Fig. 12. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1385.75.

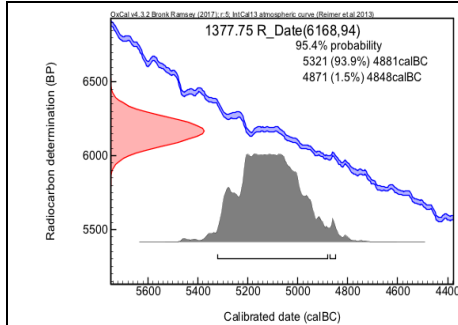

Fig. 13. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS1377.75.

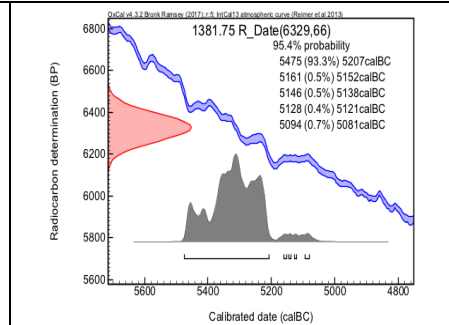

Fig. 14. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1381.75.

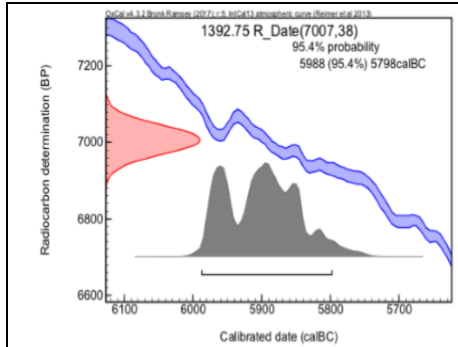

Fig. 15. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1392.75.

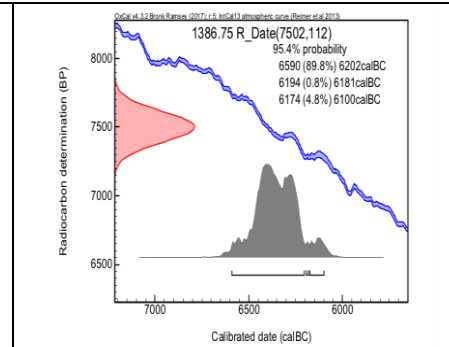

Fig. 16. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1386.75.

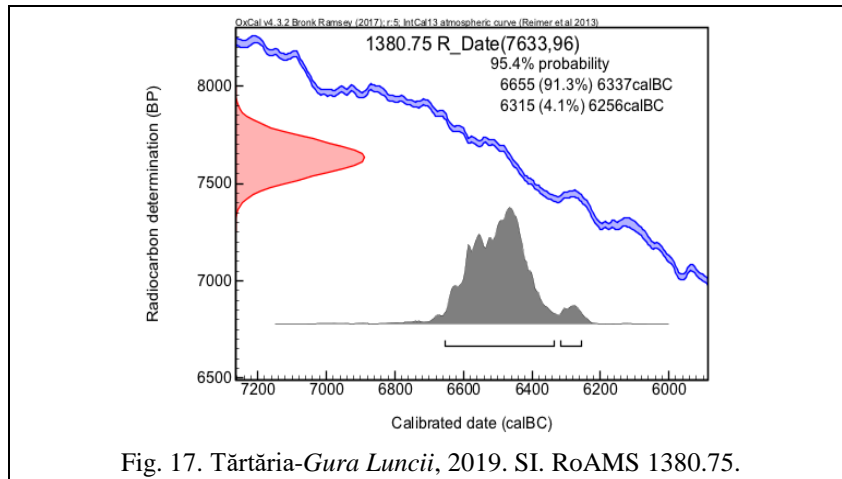

Fig. 17. Tărtăria-Gura Luncii, 2019. SI. RoAMS 1380.75.